

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2021

Denisa Lisá

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Průzkum zvukových vlastností signalizujících ironii v češtině

Sound signalization of irony in Czech

Denisa Lisá

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vlčková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Bakalářský, český jazyk se zaměřením na vzdělání – hudební
výchova se zaměřením na vzdělání

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Průzkum zvukových vlastností signalizujících ironii v češtině vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11.4. 2021

.....

podpis

Tímto bych ráda vyjádřila poděkování své vedoucí bakalářské práce PhDr. Janě Vlčkové, Ph.D. za její pohotovou komunikaci při konzultaci bakalářské práce, její odborné vedení a cenné rady. Dále děkuji mluvčím, jenž byli ochotni se sejít k nahrání vět a propůjčit tak svůj hlas k účelům této práce. Děkuji také všem respondentům za jejich trpělivost při vyplňování časově náročného poslechového testu k této bakalářské práci.

ANOTACE

Tato bakalářská práce si v teoretické části klade za cíl pokusit se o vymezení pojmu verbální ironie a představit některé nejdůležitější tendence ve výzkumu verbální ironie. V praktické části je jejím cílem – za pomoci sestavení poslechového testu a následné analýzy úspěšně identifikovaných ironických vět – odhalit, zda existuje souvislost v signalizaci ironie se slovy nebo slovními spojeními obsaženými v ironických větách, a suprasegmentálními jevy. Analyzovány budou zvukové záznamy vět z hlediska fonetického.

KLÍČOVÁ SLOVA

Ironie, ironický tón hlasu, pragmatika, signalizace ironie, fonetika

ANNOTATION

In the theoretical part, this bachelor's thesis aims to try to define the concept of verbal irony and to present some of the most important tendencies in the research of verbal irony. In the practical part, its goal - with the help of compiling a listening test and subsequent analysis of successfully identified ironic sentences - to reveal whether there is a connection in signaling irony with words or phrases contained in ironic sentences and suprasegmental phenomena. The sound recordings of the sentences will be analyzed from a phonetic point of view.

KEYWORDS

Irony, ironic tone of voice, pragmatics, signaling of irony, phonetics

Obsah

Úvod	8
Teoretická část	9
1 Vymezení pojmu ironie	9
1.1 Verbální ironie	9
1.1.1 Sebeironie	9
1.1.2 Ironie s obětí	10
1.1.3 Mrtvá ironie	10
1.2 Situační ironie	10
1.2.1 Ironie osudu	10
1.2.2 Romantická ironie	11
1.2.3 Dramatická ironie	11
1.3 Pojmy související, blízké	11
1.3.1 Sarkasmus	11
1.3.2 Cynismus	12
1.3.3 Vtip	12
1.4 Výklady a definice pojmu	12
1.4.1 Ironie ve slovnících	12
1.4.2 Pragmatické hledisko	12
1.4.3 Formy ironie – hyperbola, řečnická otázka, škádlení, sarkasmus, zlehčení a další	14
1.5 Historie ironie	15
1.5.1 ANTIKA	15
1.5.2 STŘEDOVĚK	17
1.5.3 RENESANCE	17

1.5.4	ROMANTISMUS.....	18
1.5.5	PŘELOM 19. A 20. STOLETÍ.....	18
1.6	Nejdůležitější světové tendence 20. století.....	19
1.6.1	Leechův princip zdvořilosti.....	19
1.6.2	Teorie zmínky (Mention theory of irony).....	19
1.6.3	Teorie ozvěny (Echo).....	20
1.6.4	Teorie předstírání (přetvářky) – Pretence theory of irony.....	20
1.7	Uplatnění ironie.....	21
1.8	Signalizace ironie.....	21
1.8.1	Nosič, antipodus a relátor.....	21
1.8.2	Kontext.....	22
1.8.3	Ironie v písmě.....	23
1.8.4	Ironie v mluvené komunikaci.....	23
1.9	Prostředky ironie.....	24
	Praktická část.....	26
2	Výzkum problému.....	26
2.1	Předmět a cíle výzkumu, úkoly, pracovní hypotézy.....	26
2.2	Metodika a organizace výzkumu.....	27
2.2.1	Sestavení vět.....	27
2.2.2	Mluvčí.....	28
2.2.3	Nahrání vět.....	28
2.2.4	Poslechový test.....	29
2.2.5	Analýza vět poslechového testu.....	30
2.3	Interpretace výsledků výzkumu.....	41
2.3.1	Poslechový test – vyhodnocení.....	41

2.4	Verifikace hypotéz a závěry z výzkumu	43
3	Závěr	45
4	Seznam použitých zkratek	48
5	Seznam použitých informačních zdrojů	49
6	Seznam příloh	53

Úvod

V prvním ročníku studia na Pedagogické fakultě univerzity Karlovy při plnění studijního předmětu Fonetika a fonologie českého jazyka, jsem se setkala s odborným článkem Petry Markové a Davida Studenovského: *Zvuková signalizace verbální ironie v češtině* (2012). Tento článek mě upoutal již svým názvem. Po jeho přečtení mě ale zaujal natolik – především asi proto, že mou druhou oborovou kombinací je hudební výchova, která má s fonetikou v mnoha ohledech hodně společného (popis a funkce hlasového ústrojí; termíny jako tempo, intonace, dynamika), i když každý obor je užívá v trochu jiném kontextu – že jsem zvažovala zpracování podobného tématu pro mou bakalářskou práci. V závěru výše jmenovaného odborného článku bylo nastíněno několik směrů, kam by se budoucí výzkum navazující na tuto problematiku mohl ubírat a já se rozhodla, že se o to pokusím ve své bakalářské práci. Proto právě teď čtete tuto práci s názvem *Průzkum zvukových vlastností signalizujících ironii v češtině*.

Dalším důvodem, proč jsem si vybrala tuto práci, je, že výzkum ironie v českém jazykovém prostředí z hlediska fonetiky není zcela vyčerpán a zasluhoval by větší pozornost. Stále existuje hodně směrů, kam by se fonetický výzkum v českém jazykovém prostředí mohl ubírat.

Tato práce bude, kromě úvodu, rozdělena na tři hlavní části: teoretická část, praktická část a závěr.

V teoretické části se pro co nejlepší vystihnutí fenoménu ironie, úžeji verbální ironie, dotkneme její historie, připomeneme nejdůležitější světové tendence a výzkumy v oblasti ironie, ale hlavně se budeme zaměřovat na výzkum ironie v českém jazykovém prostředí a její vnímání.

V praktické části se pokusíme navázat na Markovou a Studenovského (2012) a budeme zkoumat, zda je možné, aby některé lexikum v kombinaci se suprasegmentálním jevem mohlo přispívat v ironických větách k signálu ironie. To vše se pokusíme zjistit za pomoci analýzy zvukového záznamu nahraných ironických vět.

Teoretická část

1 Vymezení pojmu ironie

Níže se pokusíme vymezit různé pojmy související – ať už přímo nebo nepřímo – s ironií. V této práci nám půjde hlavně o ironii verbální, jazykovou, kterou blíže specifikujeme níže. V literatuře se setkáme s rozdělením ironie na ironii verbální a situační (Cuddon 1999, s. 428).

1.1 Verbální ironie

Verbální ironii zkusíme vymezit nejdříve prostřednictvím pojmu verbální komunikace. O verbální komunikaci můžeme mluvit v souvislosti s řečí (prostředkem akustickým) nebo její grafickou podobou (písmo). Komunikace zprostředkovaná mluvenou i tištěnou formou může být interpersonální (přátelská promluva, dopisy) nebo masová (veřejné projevy, odborná literatura). V obou těchto případech mluvíme o verbální komunikaci. Ta může být doplňována neverbálními prostředky komunikace – mimikou, gestikulací, suprasegmentálními jevy (v mluvené komunikaci), v komunikaci psané schémata, obrázky, znaky atp. – a to buď záměrně nebo nezáměrně (Ducháček 1983, s. 51).

Verbální ironií pak rozumíme řečnickou figuru, ve formě mluvené i psané, která říká něco jiného, než míní (Cuddon 1999, s. 430), anebo říká pravý opak přesvědčení mluvčího (Ottův slovník naučný 1897, s. 736). Verbální ironie je čistě lingvistický fenomén (Attardo 2000a, s. 794). Ottův slovník naučný (1897, s. 736) tuto ironii nazývá **subjektivní**.

1.1.1 Sebeironie

Sebeironií – jinými slovy „sebeshazování“ – Hirschová (2013, s. 262) míní ironickou výpověď, kterou mluvčí vztahuje sám na sebe. Mluvčí je objektem ironie (Nekula 1990, s. 102). Z pravidla poškozují svou tvář (Hirschová 2013, s. 262), podrobují se sebekritice (Nekula 1990, s. 103). Sebeironie je většinou užita z nějakého strategického důvodu. Může jím být upozornění na nedostatky mluvčího za účelem sblížení se s adresátem. Dalším důvodem je například obrana, kdy mluvčí na své nedostatky upozorňuje jako první, v předstihu, a zabraňuje tím, aby na ně upozornil někdo jiný. Zároveň dává posluchačům najevo, že o svých nedostacích ví a že se s nimi vyrovnává (Hirschová 2013, s. 262).

Sebeironie postihuje mluvčího jen částečně, například jeho vlastnost nepostihuje mluvčího jako celek (Nekula 1990, s. 103).

1.1.2 Ironie s obětí

Nekula (1990, s. 98, 102) obětí rozumí adresáta záměrně vyloučeného z interpretace ironie, nebo takového adresáta, který není z interpretace ironie vyloučen, ale pouze v ní selhává (Hirschová 2013, s. 264). První případ Nekula (tamtéž) uvádí na příkladu zaměstnance a jeho nadřízeného, kde si podřízený nemůže dovolit nevhodných (ironických) poznámek a využívá například neznalosti kontextu nadřízeného. Nadřízený tak není schopen ironii rozpoznat. Tato ironie ale může být interpretována jinými pozorovateli. Co se týče druhého případu – pokud chceme, aby adresát ironii interpretoval – musíme zvýšit míru signalizace ironie. Pro adresáta tedy signalizace ironie nebyla dostatečná, a proto ironii správně neinterpretoval (Nekula 1990, s. 98, 102).

1.1.3 Mrtvá ironie

K mrtvé ironii dochází při lexikalizaci či frazeologizaci původně ironického výrazu, kdy již nedochází k rozporu mezi doslovným a intendovaným významem (CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny 2012–2018). Jedná se o výpovědi, které byly v ironickém smyslu užívány tak často, že se jejich sekundární (ironický) smysl stal jejím hlavním významem (Filippová, Pospíšilová 2011, s. 190).

1.2 Situační ironie

Situační ironií rozumíme stav světa, který je vnímán jako ironický (Attardo 2000a, s. 794). Pro lepší představu Cuddon (1999, s. 430) uvádí příklad: ironií situace může být to, když se někomu stane neštěstí a jiný se směje, protože se mu stalo totéž. Podle Nekuly (1991, s. 16) bývá interpretována na pozadí nějaké předchozí situace (například s ohledem na jinou část promluvy).

1.2.1 Ironie osudu

S ironií osudu se pak setkáváme při vyústění jistého očekávaného jevu v jeho opak (CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny 2012–2018). Ottův slovník naučný (1897, s. 736) užívá pojmu **objektivní ironie**, která bývá prvkem stavby básnických (i

literárních) děl. Definuje ji jako činnost směřující k vážnému cíli, která ale čím dál postupuje, mění se v opak a uvádí sama sebe v posměch. Ukazuje, že každá lidská činnost je marná a hodná výsměchu.

1.2.2 Romantická ironie

S touto formou ironie se setkáváme v literatuře (CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny 2012–2018). Autor knihy zde pracuje s bohatším věděním čtenáře a omezeným věděním postav. Vytváří tak protiklad mezi tím, jak jednají postavy a tím, jaký to má význam pro čtenáře, jenž disponuje většími vědomostmi. Ironie tak spočívá v situacích, které vytváří postavy na pozadí širšího kontextu, kterým disponuje čtenář (tamtéž).

1.2.3 Dramatická ironie

Podobně jako romantická ironie užívá ironie dramatická také obsáhlejších vědomostí čtenářových nebo diváckých oproti věděni charakterů postav (Attardo 2000a, s. 795, Moneva 2001, s. 155). Divák (čtenář) ví víc, a proto si vymýšlí svoje teorie o tom, jak by se mohl příběh dál vyvíjet. Poté se cítí uspokojen, když se jeho teorie potvrdí (Moneva 2001, s. 155).

1.3 Pojmy související, blízké

1.3.1 Sarkasmus

Sarkasmus se většinou definuje jako vyhrocená forma ironie (CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny 2012–2018, Nekula 1990, s. 98, Attardo 2000a, s. 795). Sarkasmem se přímo na adresáta útočí, napadá se (Hirschová 2013, s. 244, Nekula 1990, s. 98, Attardo 2000a, s. 795, Filik, Turcan, Ralph-Nearman, Pitiot 2019, s. 112, 120). Nekula (1990, s. 99) tvrdí, že sarkasmus postihuje hodnoty určitého sociálního kolektivu na rozdíl od cynismu, který postihuje hodnoty všech. Hirschová (2013, s. 244) zase hodnotí sarkasmus jako překročení zdvořilosti.

V některých pracích (Attardo, Eisterhold, Hay, Poggio 2003) se termíny sarkasmus a ironie používají zaměnitelně. Mezi těmito dvěma termíny se nerozlišuje.

1.3.2 Cynismus

Cynismus je uváděn jako intenzivnější forma sarkasmu. Komunikuje vždy o nějaké obecně platné hodnotě, která by měla být známá všem mluvčím jisté společenské struktury. Může se týkat i hodnot, které jsou tabuizovány. Ve výsledku se rozdíl mezi cynismem, sarkasmem a ironií nachází v rozdílném postoji interpreta promluvy k hodnotám. Stejnou promluvu totiž jeden adresát může interpretovat jako zasažení hodnot obecně platných, jiný zase hodnot týkajících se pouze jistého sociálního kolektivu (Nekula 1990, s. 98, 99).

1.3.3 Vtip

Vtip, na rozdíl od ironie, vyžaduje komický efekt. V pragmatické opozici – mezi znalostmi adresáta a výslovným (explicitním) vyjádřením – je ve vtipu rozhodující dvojznačnost, zatímco v ironii nesoulad (Nekula 1990, s. 99).

1.4 Výklady a definice pojmu

1.4.1 Ironie ve slovnících

V slovníkových definicích pojem ironie v zásadě nabývá dvou podob. Ironií se rozumí posměšné vyjádření opakem. Mluvčí říká pravý opak svého přesvědčení (Ottův slovník naučný 1897, Slovník spisovného jazyka Českého 2011, Čermák 2011, s. 283, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny 2012–2018). Druhou podobou slovníkového vyjádření pojmu ironie je významový rozpor, nesrovnalost mezi řečeným a zamýšleným (Příruční slovník jazyka českého 2007-2008, Cuddon 1999, s. 430). V ironických výpovědích totiž zamýšlený (intendovaný) význam nemusí být opakem jejího doslovného – mluvčí říká to, co míní (Hirschová 2013, s.) – vyjádření (Marková, Studenovský 2012, s. 15). Další překážkou může být občasná nejasnost, co je opakem doslovného vyjádření (tamtéž).

1.4.2 Pragmatické hledisko

Kooperace a konflikt

V komunikaci se kooperací míní spolupráce komunikujících, zda se snaží vzájemně pochopit své myšlenky, záměry, pocity (Saicová-Římalová 2014, s. 18). Konfliktem

rozumíme naopak nesoulad (například významový), hádku, nedorozumění, manipulaci atp. (tamtéž).

Kooperační princip a maximy kvality

Z pohledu pragmatiky se ironie jeví jako porušení maximy kvality kooperačního principu (Saicová-Římalová 2014, s. 19, Hirschová 2013, s. 40, 262). Kooperačním principem Grice (1991, s. 26) v zásadě míní, abychom přispívali do konverzace, které jsme součástí, takovým způsobem, který je pro danou konverzaci (komunikaci) adekvátní a přizpůsobovali se tomu, jak se konverzace vyvíjí (obdobně v Saicová-Římalová 2014, s. 18, Hirschová 2013, s. 192). Tento obecnější princip je dále rozpracován do čtyř maxim: maxima kvantity, maxima kvality, maxima relevance a maxima způsobu (Grice, tamtéž).

Maximou kvantity má Grice na mysli množství informací, které je poskytováno. Máme tedy říkat tolik informací, kolik je vyžadováno pro danou konverzaci – ne moc málo a ani ne příliš.

Pod maximu kvality (Grice 1991, s.27) spadá supermaxima, která nám říká, že máme mluvit pravdivě. Supermaxima je dále nadřazená dvěma maximám. První maxima zmiňuje: **neříkej to, o čem víš, že není pravda**. Druhá uvádí: **neříkej ani to, k čemu nemáš dostatek důkazů**. Tyto maximy Leech (1983, s. 15) na rozdíl od Grice označuje jako submaximy.

Třetí maximu – u nás maximu relevance – Grice (tamtéž) definuje jednoduchým: „be relevant“. Znamená to, že máme říkat jen to, co je v dané situaci důležité.

Poslední maxima způsobu se už nesoustředí na to „co“ je řečeno, ale spíš „jak“ je něco řečeno. Měli bychom mluvit zřetelně: vyhnout se nejasnosti vyjádření, dvojznačnosti, být struční a svou promluvu uspořádat.

Ironie tedy porušuje maximu kvality (viz výše). Jedná se o **nedoslovné vyjádření** (Hirschová 2013, s. 176), kdy nemíníme vyjadřovat, co znamenají naše slova, avšak vyjadřujeme něco odlišného. Je zde patrný rozpor mezi vyjádřením doslovným a intendovaným (zamýšleným) (Hirschová 2013, s. 244, 262, Marková, Studenovský 2012, s. 15, Nekula 1991, s. 11). Porušením jedné nebo více maxim se startuje **konverzační implikatura** (Hirschová 2013, s. 40, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny 2012–2018, Nekula 1990, s. 96), ale předpokládá se zachování kooperačního principu

(Hirschová 2013, s. 176). Konverzační implikatura je výsledkem procesu vyvozování a doplňování složek výpovědi adresátem, které nejsou vyjádřeny explicitně, ale mluvčí je sděluje (Hirschová 2013, s. 192, 193). Pokud není intendovaný význam výpovědi odhalen a je akceptován pouze doslovný význam výpovědi, kooperační princip je porušen (Hirschová 2013, s. 194). V ironii se zabraňuje chápání doslovného významu výpovědi signalizací (Nekula 1990, s. 95). V souvislosti s konverzační implikaturou jde především o protiklad doslovného významu užitých vyjadřovacích prostředků a kontextu (Hirschová 2013, s.219). Poruší-li tedy mluvčí kooperační princip formálně, ve skutečnosti jej zachovává, protože adresát je schopen jeho intenci rozpoznat (Nekula 1990, s. 96).

Zdvořilost

Hirschová (2013, s. 244) definuje ironii také v souvislosti s nezdvořilostí. Jde o zdvořilé sdělení, které má nezdvořilý smysl, jelikož může mít za úkol adresáta zesměšnit, negativně hodnotit atp. Pokud kritické hodnocení v ironii přesahuje hranici zdvořilosti (př.: urážka), jedná se o sarkasmus (tamtéž). Tato nepravda bývá signalizována, tím se sdělení liší od lži (Hirschová 2013, s. 244, Nekula 1990, s. 95).

Tímto způsobem by se dala ironie zjednodušeně charakterizovat jako předstíraná zdvořilost (Hirschová 2013, 264). Leech (1983, s. 142) ironii definuje jako neupřímnou zdvořilost, která je náhradou za nezdvořilost.

Stejně tak, jako existuje předstíraná zdvořilost, mohli bychom říct, že ironické věty, které mají za úkol adresáta škádlit (v dobrém smyslu) – Hirschová (2013, 264) užívá termínu žertovná obhroublost – můžeme označit za předstíraně nezdvořilé. Jako příklad uvádím větu: „Neboj se, my víme, že bez tebe by to tu zkrachovalo.“. Tato věta a jí podobné předpokládají důvěrný vztah mezi mluvčím a adresátem. V zásadě jde o chválu napomenutím (tamtéž).

1.4.3 Formy ironie – hyperbola, řečnická otázka, škádlení, sarkasmus, zlehčení a další

Ukázalo se (Gibbs 2000, Pospíšilová, Filippová 2001), že lidé rozlišují různé formy (typy) ironie. Gibbs (2000, s. 8) ve svém výzkumu zdůrazňuje pět hlavních typů ironie. Jsou jimi škádlení, sarkasmus, hyperbola, řečnická otázka a zlehčení (tamtéž). Jedná se o studii z anglického prostředí, proto se Pospíšilová a Filippová (2001, s. 177) rozhodly provést

podobný výzkum i v českém jazykovém prostředí. Přišly na to, že Češi kromě výše uvedených typů ironie rozlišují navíc i ironickou výzvu nebo ironické děkování (Pospíšilová, Filippová 2011, s. 180).

1.5 Historie ironie

V této části bakalářské práce budu čerpat informace převážně z odborného článku „Towards a historical synthesis of the concept of irony“ od Angela Ruize Monevy.

1.5.1 ANTIKA

Většina přístupů k ironii, které se dají dnes nalézt, byly už dříve předmětem zájmu některých důležitých antických autorů. Máme tím na mysli především Platona, Sokrata a Aristotela (Moneva 2001, s. 101).

Původ slova

Ironie se dá často vysledovat v řeckých komediích a tragédiích (Moneva 2001, s. 101). Termín ironie je odvozen od postavy eiron z řecké komedie, která zastupovala prohnaného, nanicovatého, ale bystrého „outsidera“, který překvapivě zvítězil nad Alzonem, natvrdlým chvastounem (přehnaně chlubitvým) (Cuddon 1999, s. 427, Moneva 2001, s. 102).

Platon a Sokrates

Intelektuální úvahy filozofů Sokrata, Platona a Aristotela ve starověkém Řecku odstartovaly propojení ironie s filozofií (Moneva 2001, s. 101). V Platónových dialozích nalezneme pohledy Sokrata a Platona na ironii. Není snadné určit, které pohledy je možné připsat spíše Sokratovi a které Platonovi (Moneva 2001, s. 102). Ironie – řecky přetvářka – byla poprvé zmíněna v Platonových dialozích – Republice (Cuddon 1999, s. 427). Sokrates se zde staví do role „chytrého hlupáka“, kterému mohou porozumět pouze ti, kteří jsou schopni rozeznat ironii v jeho slovech. Ironie je zde chápána jako dialektický způsob, jak najít pravdu (Moneva 2001, s. 102). Sokrates (mluvčí) předstírá, že nezná odpověď, a to se stane nástrojem k otestování jeho partnera dialogu (Attardo 2000a, s. 795, Moneva 2001, s. 102). Jedná se o předstírání nevědomosti za pedagogickým účelem (Attardo 2000a, s. 795). Tento jev nazýváme Sokratovskou ironií (Moneva 2001, s. 102, Attardo 2000a, s. 795).

Aristoteles

Myšlenkou ironika jako toho, kdo předstírá, se začal mnohem výstižněji zabývat Aristoteles (Moneva 2001, s. 102). Na rozdíl od Sokrata, jenž tuto skutečnost rozebíral spíše z intelektuálního a filozofického hlediska, Aristoteles na problém nahlíží z esteticko-etického pohledu (tamtéž). V Aristotelově *Ethics to Nicomaco* hrají roli v ironické výměně postavy eiron a alazon (viz výše). Obě postavy jsou charakterizovány předstíráním. Alazon se přehnaně chlubí, předstírá, že má na víc. Na druhou stranu eiron, který je podceňován, se přetvařuje, že na víc nemá (Moneva 2001, s. 102).

V díle *Art of rhetoric* se Aristoteles věnuje vztahu mezi ironií a humorem. Podstata stojí v tom, že ironici si dělají legraci sami ze sebe, zatímco humoristé vtípkují na účet někoho jiného (Moneva 2001, s. 102).

Cicero

Myšlenka vzájemného vztahu mezi ironií a humorem je znovu přepracována v díle *De oratore* od Cicera (Moneva 2001, s. 103). Cicero zde vytváří důležitý rozdíl mezi důrazem na vtipné skutečnosti (wit upon fact) a důrazem na vtipná slova (wit upon words), který je důležitý pro rozdělení ironie do dvou základních kategorií: situační a verbální ironie (tamtéž). Dalo by se tedy říct, že spojuje určité druhy humoru s ironií (tamtéž).

Další aspekt, kterého se chopil i Cicero je vztah mezi ironií a předstíráním. Postoj předstírání by měl reflektovat buď to, že mluvčí tvrdí, že je něčím nebo někým jiným, než ve skutečnosti je, anebo předstírá, že něco nechápe, i když ve skutečnosti ano (tamtéž).

Quintilian

V prvním století našeho letopočtu přispěl Quintilian svým pojednáním o rétorice, které se stalo důležitou prací referující o klasické antice až do 19. století (Moneva 2001, s. 103). V pojednání jde o rozdíl mezi figurou (figures) a tropou (tropes). V souvislosti s ironií závisí na efektu, kterého je ironie schopna dosáhnout. Jestli je ironie tropou, značí druh alegorie, ve které je význam opačný tomu, který je vyjádřený slovy. Navzdory tomu, že tropa označuje něco jiného, než říká, nic nepředstírá. V tropě se jedná o konflikt čistě verbální. Ve většině trop je také dle Quintiliana důležité nesoustředit se na to, co je řečeno, ale o kom je to řečeno,

protože stejnou větu, kterou v jednom kontextu můžeme chápat ironicky, v jiném ji můžeme chápat doslovně (tamtéž).

Ve figuře je podle Quintiliana předstírání, které pravděpodobně mluvčí míní – když mluvil ironicky – silnější. Ironie je spojována s předstíráním pouze v případě, pokud se jedná o tropu. Ve figuře je význam nebo někdy celý jeho komplex v konfliktu s jazykem a s intonací hlasu mluvčího (tamtéž).

Quintilian také zvažoval, jaké jsou záměry mluvčího, když mluví ironicky. Dle něj mluvčí **předstírá chválu**, zatímco ve skutečnosti někoho obviňuje například: „Ty jsi tak chytrý!“ a opačné předstírání „Ty jsi ale nezbeda!“ (Moneva 2001, s. 103).

1.5.2 STŘEDOVĚK

Na rozdíl od antiky, které může být přisouzeno, že zkonstruovala základy pro moderní debatu o ironii, středověk k porozumění ironie přispěl jen málo (Moneva 2001, s. 103). Byla často popisována jako lež (tamtéž). Během sedmnáctého a osmnáctého století se koncept ironie pohyboval téměř ve stejných závěrech a prakticky žádný nový přístup nebyl představen (Moneva 2001, s. 104).

Tomáš Akvinský

Ačkoli byly v této době řečnické figury odsuzovány a spojovány se lží, Tomáš Akvinský v díle *Summa theologiae* chválí užití řečnických figur v Bibli. Domnívá se, že řečnické figury v Bibli se od ostatních figur liší. Užití řečnických figur, a tím pádem i ironie, prý závisí na záměru, s jakým jsou užívány (Moneva 2001, s. 104).

1.5.3 RENESANCE

Renesance přinesla návrat k antice. Odborníci se začali zajímat o Sokratovskou ironii. V tomto období došlo k rozvoji praktické stránky ironie, ovšem zaostávala teorie. Mezi praktické užívání ironie můžeme uvést spisy autorů Anglo-saské kultury: Swift, Dryden a Papež. Mezi malé množství vzniklých teoretických příspěvků v šestnáctém a sedmnáctém století radíme práce Vossiusa a Mayánse (Moneva 2001, s. 104).

Vossius

Jeho práce je pozoruhodná tím, že boří některé mýty, které jsou s ironií spojené a přitahuje pozornost k důležitým problémům. Popírá totiž jakýkoli vztah mezi ironií a lží. Základní kritérium pro jejich odlišení vidí v záměru mluvčího. Svým způsobem také přiznává důležitost kontextu, když přijde na rozlišení ironie (Moneva 2001, s. 104).

Mayás

Mayásova definice ironie chápe ironii jako opačný význam k tomu, co je vyjádřeno. Odmítá odsouzení ironie jako něčeho nemorálního a zároveň ji nespojuje se lží (tamtéž).

1.5.4 ROMANTISMUS

Během romantismu byl zatím koncept ironie prostudován nejvíce do hloubky. Romantiky zajímala rétorická koncepce ironie, byla také během romantismu více či méně zpochybňována. Novinkou byl ale zcela jiný pohled na ironii – filozofický pohled. Hlavní přínos do této koncepce ironie přisuzujeme německým autorům jako byli Kierkegaard nebo Hegel (Moneva 2001, s. 104, 105).

1.5.5 PŘELOM 19. A 20. STOLETÍ

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století byl znovu zvažován vztah ironie k humoru. Tento vztah byl předmětem zájmu těchto autorů:

Meredith

Meredith čerpá ze vztahu mezi komedií, humorem, satirou a ironií. Ironie pro něj je humor satiry, která je charakterizována svojí dvojsmyslností (Moneva 2001, s. 105). Ironik při vyslovení ironie nechává své publikum na pochybách, jestli si z nich utahuje nebo ne. Publikum se musí tedy zamyslet nad tím, co mluvčí zamýšlí a jejich interpretace situace proto musí vycházet z určitého kontextu (tamtéž).

Bergson

Bergson trvá na pojetí ironie a humoru v souvislosti se sociální dimenzí – mezilidskými vztahy. Poukazuje na pojem ozvěny (echo). V zásadě pojem ozvěny pojímá tak, že lidé stěží

ocení komiku (smíchem), pokud neslyší smát se někoho jiného (neslyší ozvěnu) a pokud jsou izolováni od ostatních (Moneva 2001, s. 106).

1.6 Nejdůležitější světové tendence 20. století

1.6.1 Leechův princip zdvořilosti

Na Griceho (viz výše) navázal Leech se svým principem zdvořilosti (politeness principle) a ironickým principem (irony principle) (Moneva 2001, s. 109). Leech přichází s vysvětlením, proč lidé komunikují nepřímě. Princip zdvořilosti dovoluje mluvčímu udržet přátelské vztahy a sociální rovnováhu (Leech 1983, s. 82, Moneva 2001, s. 109) za předpokladu, že je adresát kooperativní (tamtéž).

Ironický princip je v Leechově modelu stavěn na rovnováze těchto dvou principů: Při zdvořilostním jednání vždy čelíme střetu mezi kooperačním principem a principem zdvořilosti. Musíme se rozhodnout, jak velký kompromis mezi nimi udělat. Při ironickém jednání mluvčí zneužívá principu zdvořilosti k obhájení kooperačního principu oklikou. Maxima kvality (viz výše) je obětována (Moneva 2001, s. 109).

Pokud musíme na někoho útočit, měli bychom to udělat takovým způsobem, aby to nebylo v rozporu se zdvořilostním principem, ale zároveň aby posluchači bylo umožněno dovtípit se útočného mínění, nepřímě, pomocí implikatury (viz výše, Moneva 2001, s. 109). Takto je podle Leecha (1983, s. 82) ironický princip definován.

1.6.2 Teorie zmínky (Mention theory of irony)

S teorií zmínky poprvé přišli Sperber a Wilson (1981, s. 295-318). V teorii pracují se třemi základními pojmy: „mention“ (zmínka), „use“ (užití) a „echo“ (ozvěna) (Moneva 2001, s. 111). Nejdříve vysvětlím rozdíl mezi pojmy „use“ a „mention“.

„Use“ zahrnuje odkaz na to, čeho se výraz týká (Sperber, Wilson 1981, s. 303). „Mention“ zahrnuje odkaz na výraz samotný (tamtéž). Zmíněné (mention) nemá obvyklý komunikační záměr, jaký by měl v kontextu, ve kterém byl původně užit (use) (Sperber, Wilson 1981, s. 303). Pro lepší představu ukážu na příkladu (přeloženo z příkladu číslo 11 Sperber, Wilson 1981, s. 303):

Replika 1) **To je smůla!**

Replika 2) Neříkej „**to je smůla**“, udělej něco.

V replice číslo jedna vidíme užití (use) „To je smůla“, které je zopakováno v replice číslo dvě, avšak má jiný komunikační záměr – jedná se o zmínku (mention). V případech zmínky (mention) jde mluvčímu také o informování o obsahu předchozí repliky (Sperber, Wilson 1981, s. 306). Tento jev Sperber a Wilson (1981, s. 304) nazývají „reported speech“.

1.6.3 Teorie ozvěny (Echo)

Jak už jsme psali výše, echo je dalším pilířem teorie zmínky. Tyto případy neslouží k informování o obsahu předcházející repliky, ale mají dát najevo, že předchozí replika byla slyšena a pochopena. Zároveň echo vyjadřuje posluchačovu okamžitou reakci na danou repliku (Sperber, Wilson 1981, s. 306) viz příklad (tamtéž):

a) **Jsem unavený.**

b) **Ty jsi unavený.** A co si myslíš, že jsem já?

Zatímco u předchozího případu šlo o vyjádření explicitní (doslovné), zde se jedná o vyjádření implicitní (Sperber, Wilson 1981, s. 303, 306).

Echoická a neechoická ironie

Dle informací od Monevy (2001, s. 113) Sperber a Wilson rozlišili případy ironie na echoické a neechoické. Mezi případy ironie neechoické patří: situační ironie, dramatická ironie, romantická ironie a ironie osudu. Mezi echoické řadíme ironii verbální (tamtéž).

1.6.4 Teorie předstírání (přetvářky) – Pretence theory of irony

Teorii přetvářky představili Clark a Gerrig (1984), jako teorii, která je podle nich nadřazená Teorii zmínky (Mention theory of irony) od Sperbera a Wilsona (Clark, Gerrig 1984, s. 121).

Teorie se zakládá na tom, že mluvčí mluvící ironicky předstírá, že je někdo jiný a mluví k nezasvěcenému publiku, které může, ale nemusí být vůbec přítomno, reálné (Clark, Gerrig 1984, s. 121, Attardo 2000a, s. 808).

S pomocí věty „To je ale krásné počasí.“ vysvětlím (Clark, Gerrig 1984, s. 122):

Mluvčí vyslovující tuto větu předstírá, že nevidí, jaké je počasí (například právě prší) a oznamuje nepřítomnému publiku, že je venku krásně (tamtéž).

1.7 Uplatnění ironie

S ironií se setkáváme v běžné komunikaci ať už například ve formě škádlení (viz výše, Hirschová 2013, s. 264), nebo jako se způsobem pro silnější a působivější vyjádření, než je vyjádření přímé (Trost 1997, s. 81). Kromě běžné komunikace se ale ironie užívá také v textech krásné literatury (Hirschová 2013, s. 265, Trost 1997, s. 81). Zde už není pouze komunikačním aktem, ale podílí se na stylizaci uměleckého textu (tamtéž). Ironie dále najde své uplatnění například v parodiích (Trost 1997, s. 83).

1.8 Signalizace ironie

Signalizací zabraňujeme adresátovi v chápání doslovného významu výpovědi (viz výše, Nekula 1990, s. 95, Nekula 1991, s. 10). Naznačujeme, že výpověď je třeba chápat ironicky (nedoslovně). K tomu užíváme tzv. „ironických signálů“ (Nekula 1991, s. 10, Trost 1997, s. 81). Dle Nekuly (1991, s. 10) se jedná o nápadné části ironické promluvy.

Právě signalizací odlišujeme ironické sdělení od lži (Nekula 1990, s. 95). V ironickém sdělení chceme, aby byl rozpor mezi doslovným a zamýšleným vyjádřením identifikován, zatímco u lži nikoliv (Marková, Studenovský 2012, s. 15). Máme v úmyslu dosáhnout nejvěrohodnějšího provedení nepravdivé výpovědi, aby adresát nepojal podezření (Hirschová 2013, s. 262).

1.8.1 Nosič, antipodus a relátor

Podle Nekuly (1991, s. 10) může být ironickým signálem prakticky cokoliv, protože ironie nemá vlastní výrazové prostředky, jimiž by se dala signalizovat.

Dle jeho teorie (tamtéž) lze v ironickém komunikátu rozlišit výrazové (vyjadřovací) prostředky podle funkce na *nosiče* (neboli *pedes*) a *antipody*, které spolu dohromady tvoří ironický signál. Nosič a antipodus jsou ve vzájemné opozici (v protikladu). To, co tedy tvoří ironický signál, je rozpor (inkongruence) těchto vyjadřovacích prostředků – nosiče a

antipodu (Nekula 1991, s. 12). *Relátorem*, který sám o sobě ironickým signálem není, se opozice nosiče a antipodu zvyrazňuje (Nekula 1991, s. 13).

Nekula (1991, s. 13) rozlišuje čtyři typy kombinací těchto prostředků: (1) nosič a antipodus jsou verbální (2) nosič a antipodus jsou neverbální (př.: gesto, mimika) (3) nosič je verbální a antipodus je neverbální (4) nosič je neverbální a antipodus verbální. Blíže se zaměřuje na „typ 1“ – nosič i antipodus jsou verbální:

Nosičem ironie jsou (Nekula 1991, s. 14) stupňovatelné predikátory sdružující se s intenzifikátory (např.: hrozně, moc, velmi). U adjektiv, substantiv a adverbí se jedná o expresivní, příznakové, kladně hodnotící predikátory hyperbolického charakteru (př.: úžasný, kráska, výborně).

Antipodem může být například užití neadekvátního času u sloves, neekvivalentní spojení výrazů, asociativní významy morfů, hlásek, syntaktických konstrukcí (Nekula 1991, s. 15).

Relátor se v ironických promluvách objevuje vždy. Někdy je zjevný více a někdy méně. Můžou jím být referenční prostředky, kterými se vyjadřuje vztah mezi dvěma neslučitelnými kontexty, nebo vyjádřeními. Kontextualizátory (přece, vždyť) zase upozorňují adresáta na předchozí informace. Mohou jím být i prostředky paralingvistické – změna tempa, pauza (Nekula 1991, s. 16, 17).

1.8.2 Kontext

Pod kontextem si podle Nekuly (1990, s. 96) můžeme představit: znalost komunikační situace, znalost světa, znalost mluvčího, povědomí o společenských konvencích, jazykovou znalost. Toto vše nám umožní rozpoznat významový rozpor ironické věty. Trost (1997, s. 81) pokládá kontext za hlavní indikátor ironie. Kontext je pro něj ironickým signálem. Nekula (1991, s. 13) na druhou stranu tvrdí, že kontext sám o sobě ironickým signálem není. Ironii totiž definuje až na základě protikladu nosiče a antipodu (tamtéž). Například se může jednat o protiklad běžného užití jazykových prostředků a jejich aktuální nepatřičné užití v konkrétním kontextu (Nekula 1990, s. 96, podobně také Hirschová 2013, s. 263).

Filippová, Pospíšilová (2001, s. 190) ve svém výzkumu došly k závěru, že pro odhalení ironie je důležitější kontext, než jakékoli jiné prostředky (jazykové, suprasegmentální).

V jiném výzkumu Delines, Antoniou, Clin a kol. (2018, s. 43, 46) přišli na to, že lidé upřednostňují méně spolehlivou nekontextovou signalizaci (prozodie, výraz obličeje), před daleko spolehlivějším, ale kognitivně náročnějším, kontextovým zpracováním. Nekontextová signalizace totiž přispívá k rychlejšímu zpracování (tamtéž).

Attardo (2000b, s. 10) zase kontext nezařazuje pod signalizaci jako takovou. Vnímá jej spíše jako faktor (okolnost). To, že někdo z kontextu **odhadne** (například na základě znalostí o mluvčím), že je něco míněno ironicky, **nesignalizuje** to samo o sobě, že se jedná o ironii (tamtéž).

1.8.3 Ironie v písmě

S označením ironie v písmě se velmi často setkáváme ve formě uvozovek (Trost 1997, s. 81, Čermák 2011, s. 36, Marková, Studenovský 2012, s. 15). Není ale dané, jakým způsobem se v textu upozorňuje na ironický význam. Je znám případ, kdy autor na ironický záměr v textu upozornil větším množstvím vykřičníků, než jaké bylo v daném (Hebrejském) jazyce zvykem (Livnat 2001, s. 312). Jednalo se tedy o nadbytečný (redundantní) prvek, jenž se stal signálem pro odhalení autorových záměrů (tamtéž). Attardo (2000b, s. 9) doplňuje také „...“, které mohou čtenáři naznačit, že je zde ještě jiný podprahový význam.

1.8.4 Ironie v mluvené komunikaci

Sem bych zařadila všechny „nekontextové narážky“ (Delines a kol. 2018, s. 43) v mluvené komunikaci. Můžeme rozlišit narážky (naznačení) akustické a neverbální (Marková, Studenovský 2012, s. 16). Do akustického naznačení patří modifikace řečového signálu, které se realizují v těchto základních vlastnostech zvukových jevů: barva zvuku, frekvence (intonace), trvání (tempo) a intenzita (například přízvuk) (tamtéž). Konkrétně takovými prostředky mohou být změna tempa, pauza. Zahraniční autoři (Attardo 2000b, s. 8) sem zařazují i nazalizaci. Do neverbální komunikace nejčastěji řadíme „ironický škleb“ (Trost 1997, s. 81, Marková, Studenovský 2012, s. 15) jinými slovy „facial expression“ (Delines a kol. 2018, s. 36).

K signalizaci ironie v mluvené komunikaci podle Hirschové slouží „ironické klíče“ (2013, s. 262). Jedná se především o fónické prostředky: barvu hlasu a intonaci (tamtéž).

Akustické naznačení

Někteří lingvisté se v uplynulých letech zabývali tím, jestli lze ironii odhalit pouze na základě akustických náznaků a jestli vůbec existuje něco takového, jako ironický tón hlasu.

Například Ducháček (1983, s. 55) vnímá intonaci jako velmi důležitou složku komunikace, protože jen z ní se někdy pozná, zda se jedná o ironii. Nekula (1991, s. 17) chápe akustické prvky změnu tempa, pauzy jako relátory – prvky, které pouze usouvztažňují, nebo zesilují napětí mezi nosičem a antipodem. Delines a kol. (2018, s. 46) také nepřikládají hlavní váhu pro rozpoznání ironie akustickým (i neverbálním) signálům. Uznávají ale, že přispívají k rychlejšímu odhalení ironického záměru.

Rockwell (2000, s. 492, 493) ale naopak zjistil, že spontánní ironická mluva se po zvukové stránce výrazně neliší od neironické.

Ve studii, která se přímo zabývala existencí ironického tónu hlasu „Is there an ironic tone of voice?“, došli Bryant a Fox Tree (2005, s. 272) k závěru, že představa existence ironického tónu hlasu je poněkud zjednodušená. K odhalení ironie totiž lidé spíše kombinují více zdrojů informací, mezi něž z velké části nepatří jen informace akustické. Využívají také například jazykového kontextu (tamtéž).

Neverbální naznačení

Do neverbální signalizace ironie Trost (1997, s. 81) kromě ironického šklebu počítá také afektovanou výslovnost. Dále se napříč zahraniční literaturou můžeme dočíst o „tongue-in-cheek“ (Attardo 2000b, s. 9, Attardo a kol. 2003, s. 246), šťouchnutí (Attardo 2000b, s. 9), zvednutí obočí, stažení obočí (Attardo a kol. 2003, s. 245), úsměvu, kývnutí, mžourání očí (tamtéž) a dalších neverbálních naznačeních.

1.9 Prostředky ironie

Zatímco Nekula (1991, s. 13) tvrdí, že ironie nemá žádné vlastní výrazové prostředky a narážek mluvčího (upozorňovacími citoslovci, odkazy na kontrastní kontexty...) adresát využívá pouze jako opory pro správnou interpretaci promluvy. Tyto narážky označuje Nekula pouze relátory (tamtéž). Nejsou tedy ironickými signály samy o sobě (viz výše).

Hirschová naopak uvádí přímo jako signál protiklad doslovného významu a kontextu užitých výrazových prostředků (Hirschová 2013, s. 263). Konkrétně jako prostředky uvádí hodnotící výrazy kombinované s intenzifikátory, modální částice (skutečně, opravdu) (tamtéž). V textech krásné literatury jsou prý prostředky ironie hyperbolizace a výrazně knižní lexikální prostředky (Hirschová 2013, s. 265).

V tom, že žádný slovní druh, ani větný člen, vyloženě nemá klíčovou roli v signalizaci ironie, se shodne s Nekulou i Filippová a Pospíšilová (2011, s. 189). Ve svém výzkumu „Diskurzivní ironie v českém jazykovém prostředí“ vyhledáváním „ironických modifikátorů“ (opravdu, tedy, snad, no atp.) v mluvených korpusech dospěly k závěru, podobně jako Nekula, že ironické modifikátory pouze zvyšují kontrast mezi skutečným významem výpovědi, a tím, co mluvčí řekl, ale primárně ironickou promluvu nesignalizují (Filippová, Pospíšilová 2011, s. 189, 190).

Marková a Studenovský (2012, s. 30) v závěru své studie prezentují výsledky svého výzkumu. Ty naznačují, že signalizace ironičnosti věty je koncentrována do určitého počtu slov, velmi často do slova jednoho: hodnotící adjektivum (nádherný, výborný), hodnotící substantivum (šikula, nádhera), verbum (povést se), částice (ale, tak, teda), adverbia (opravdu, skutečně). Jedna větev výzkumu by se prý (tamtéž) v budoucnu měla zaměřit pouze na vybraná slovní spojení, slova zaměřená ironicky. O to se já pokusím v praktické části této bakalářské práce.

Praktická část

V této části bakalářské práce se budeme zabývat zkoumáním zvukového záznamu řeči v českém jazykovém prostředí.

2 Výzkum problému

Protože se při studiu odborné literatury nepotvrdilo, že by se ironie dala odhalit jenom na základě ironického tónu hlasu (Bryant, Fox Tree 2005), nebo jenom užitím jistého lexika zdánlivě často se vyskytujícím v ironických větách (Nekula 1991, Filippová, Pospíšilová 2011), pokusím se, kromě lexika, brát v úvahu také jiné skutečnosti, a to suprasegmentální jevy (tempo, intonaci, intenzitu). Ironickým signálem by pak mohla být – podobně jako u Nekuly (kde tvoří ironický signál nosič, antipodus a relátor) – spíše kombinace například prozodických vlastností spolu s užitou slovní zásobou. Tímto navazuji na:

2.1 Předmět a cíle výzkumu, úkoly, pracovní hypotézy

Předmět výzkumu

Předmětem tohoto výzkumu bude určit, jaké zvukové vlastnosti jsou v konkrétních větách signálem ironie.

Cíle výzkumu

Cílem výzkumu pak bude zjištění – pomocí poslechového testu pro respondenty a analýzy zvukového záznamu ironických vět – zda existuje souvislost v signalizaci ironie se slovy, slovními spojeními (často se vyskytujícími v ironických větách), a suprasegmentálními jevy.

Dále je naším cílem verifikovat základní pracovní hypotézu:

Hypotézy

H1: Ironickým signálem bude slovo, slovní spojení ve spojení s prozodickým (suprasegmentálním) jevem.

Nulovou hypotézou je pak: Slovo nebo slovní spojení samo o sobě ironickou větu nesignalizuje.

2.2 Metodika a organizace výzkumu

2.2.1 Sestavení vět

K tomuto výzkumu bylo zapotřebí sestavení takových vět, které by obsahovaly slova nebo slovní spojení „skutečně neutrální“ (Marková, Studenovský 2012), tzn. taková slova, která se dají užít bez jakéhokoliv afektu, a dají se z nich tedy sestavit věty jak ironické, tak neutrální. Také jsme se pokusili vyvarovat slov, která by mohla způsobit jakýkoliv příznak. Nechtěli jsme, aby tato skutečnost mluvčí při nahrávání zbytečně nenabádala k performanci jiného afektu (například našťvanosti) a ironie se tak od těchto jiných příznaků mohla odlišit. Ze stejného důvodu jsme také zamítli sestavení vět, které by obsahovaly negaci. Zápor může nést totiž kritický postoj mluvčího k jisté skutečnosti (Marková, Studenovský, 2012. s 29).

Byly sestaveny tyto věty:

- 1) **Ale** to je nádhera.
- 2) **Úplně** tomu rozumím.
- 3) **To se ti** povedlo.
- 4) **Ty jsi** teda šikula.
- 5) **To je** vážně skvělé.

Inspirovali jsme se slovy, slovními spojeními, které Marková, Studenovský (2012, s. 30) hodnotí jako neutrální. Jsou jimi: ale (částice), úplně (adverbia), spojení slov „to se ti“, „ty jsi“, „to je“. Tato slova budou moct být poté srovnávána v kontextu ironickém a v kontextu neutrálním (pokud budeme mít k dispozici lexikálně identické věty nahrané stejným mluvčím nejdříve s ironickým záměrem a poté s neutrálním).

Věty obsahují také slova, která Marková, Studenovský (2012, s. 30) označují za často používaná v ironických větách, například „teda“, „vážně“.

Úplně se vyvarovat slovům, která by mohla nabádat mluvčí k předvedení jiného afektu, než jaký jsme požadovali, se nám nepodařilo. Všechny věty obsahují slova (nádhera, rozumím, povedlo, šikula, skvělé), která by mohla být v různých kontextech jinak příznaková. Například substantivum „nádhera“ je slovem, které by mohlo nést jiný příznak (například úžas), než požadovaný (ironický, neutrální), proto bylo nutné mluvčí instruovat, aby se

pokusili věty říct opravdu neutrálně, nebo opravdu ironicky. Mluvčí 3 se při nahrávání jedné z vět přistihl, že věta, kterou nahrál, zněla spíše našťavaně než ironicky, a ihned se opravil.

Protože je naším záměrem srovnávat lexikálně identická slova jednou zamýšlená ironicky a podruhé neironicky, byla každá z pěti výše vypsanych vět nahrávána mluvčími nejdříve ironicky a podruhé neutrálně. Dohromady tedy vět k nahrání pro jednoho mluvčího vzniklo deset – pět ironických a pět neutrálních s totožnou slovní výstavbou.

2.2.2 Mluvčí

Pro nahrání vět bylo vybráno pět rodilých mluvčích českého jazyka. Mluvčí byli srovnatelného věku a sociálního zázemí – jednalo se o studenty vysokých škol (ekonomické zaměření; hudební management; učitelství matematiky, hudební výchovy, českého jazyka). Studenti byli ve věkovém rozmezí od 20 do 23 let. Průměrný věk mluvčích byl 22 let. Z pěti mluvčích nahrávali tři muži a dvě ženy. Mluvčí jsme si pro potřeby tohoto výzkumu označili jako: Mluvčí 1, Mluvčí 2, Mluvčí 3, Mluvčí 4, Mluvčí 5. Mluvčí 1-3 byli muži, Mluvčí 4 a 5 ženy. Genderovými rozdíly ve strategii při tvorbě „ironické intonace“ mezi ženami a muži se v této práci zabývat nebudeme (naznačení viz Marková, Studenovský 2012). Rozdělení je pouze orientační.

2.2.3 Nahrání vět

Nahrávání probíhalo v tiché místnosti. Pro nahrání zvukového záznamu byl použit kondenzátorový mikrofon Auna MIC 900 a fonetický program Praat.

Mluvčí byli vždy instruováni, aby každou z pěti vět nahráli ironicky i neutrálně. Každý mluvčí nahrál tedy deset vět. Celkem bylo pěti mluvčími nahráno vět padesát (25 ironicky a 25 neironicky).

Pro validaci nahraných vět byla každá věta po nahrání mluvčímu přehrána, a mluvčí si ověřil (autoevalací), zda věta opravdu zní ironicky, nebo neironicky. Pokud mluvčí s větou nebyl

spokojen (například řekl větu s jiným afektem – naštvaní (Mluvčí 3)), nahrávání se opakovalo. Opakovalo se tolikrát, než byl mluvčí s nahrávkou spokojen.

Poznámky mluvčích

Mluvčí 2 (student matematiky na Pedagogické fakultě univerzity Karlovy) se při představení úkolu obával, že nedokáže říct věty s ironickou intonací. Nebyl si jist, zda se jeho ironická mluva liší od neironické. Měl dojem, že když něco říká ironicky, zní to úplně stejně, jako když mluví neironicky. Pokud by toto tvrzení bylo pravdivé, rozhodujícím signálem pro rozeznání ironie by byl pravděpodobně jen kontext.

Naopak mluvčí 5 (studentka hudební výchovy na Pedagogické fakultě univerzity Karlovy) si uvědomuje, a přímo dodává během nahrávání vět, že stejnou větu, v různých situacích musí říct jinak, jinou intonací. Při nahrávání si prý musí představit situaci, ve které by větu řekla.

Také jsem se během nahrávání setkala s tím, že mluvčí chtěli věty nějakým způsobem modifikovat. Týkalo se to především vět ironických, kterým měli tendenci někteří přidávat ještě další slova: „**Hmm**... to se ti povedlo.“, „**Teda** to se ti povedlo.“, nebo zaměnit slovo za jiné: „**No** to je nádhera.“. Přišlo jim to takto přirozenější. Kdyby prý měli předloženou větu někomu říct, spíše by ji řekli jinak. Samozřejmě pokud se něco takového stalo, mluvčí byl upozorněn, aby větu nahrál znovu a nahrál ji přesně tak, jak ji měl napsanou na papíru před sebou.

2.2.4 Poslechový test

Tento test slouží k ověření úspěšnosti nahrání vět a ke sběru materiálu od respondentů (slovní hodnocení) u vět, které byly hodnocené jako úspěšné vyjádření ironie.

Sestavení poslechového testu

Věty, které byly nahrány mluvčími, byly použity k sestavení poslechového testu pro respondenty. Poslechový test byl vytvořen pomocí softwaru Google forms. Test obsahoval celkem 50 zvukových záznamů, kde bylo nahráno 25 vět ironicky a 25 neutrálně. Respondenti měli vždy k dispozici zvukový soubor věty, na který se dostali přes internetový odkaz, a po poslechu určili, zda je podle nich věta řečená ironicky, nebo neironicky. Pokud

zaškrtili variantu „ironická“, byli vyzváni k písemné odpovědi na otázku – podle čeho poznali, že se jedná o ironii.

Respondentům byla, vzhledem k délce testu, a na žádost jednoho z respondentů, ponechána možnost odeslání testu bez zodpovězení všech otázek. Respondent si tak mohl částečně vyplněný test uložit a dokončit jej následující den.

Odpovědi respondentů byly zaznamenávány do excelové tabulky a částečně byly zpracovány v online aplikaci Google forms (například ve formě grafů).

Respondenti

Celkem se poslechového testu zúčastnilo 22 respondentů. Respondenty byli vždy rodilí mluvčí českého jazyka, bez poruch a vad sluchu, a studenty oboru český jazyk ve věkovém rozmezí od 20 do 25 let. Jednalo se tedy o homogenní skupinu respondentů.

Po vyplnění poslechového testu se někteří z respondentů ozvali se zpětnou vazbou ohledně jeho vyplňování. Uváděli, že si někdy nebyli jistí odpovědí. Jeden z respondentů přímo jmenoval Mluvěho 2, u kterého mu připadalo, že všechny věty (ironické i neironické) „říkal úplně stejně“. Respondent u tohoto mluvčího nedokázal rozeznat, zda říká větu s ironickou intencí, nebo s neironickou intencí.

2.2.5 Analýza vět poslechového testu

V této části pracujeme převážně s větami, které jsou jak ironicky namluvené, tak úspěšně respondenty identifikované jako ironické. S větami neironickými pracujeme pouze v případě porovnávání věty neironické se stejnou větou ironickou, stejného mluvčího.

Statistické vyhodnocení výsledků identifikace ironických vět poslechového testu

Vzhledem k nastavení testu (možnost odeslání testu bez zodpovězení všech otázek) u některých vět nevidujeme odpovědi od všech respondentů. Přikládáme význam tomu, že se v našem testu nevyskytovala třetí varianta odpovědi a to varianta “nejsem si jistý”, případně “nevím”. Neúčast respondenta na odpovědi pravděpodobně pramení z nerozhodnosti přiřadit

zvukový záznam k jedné ze dvou variant odpovědi (soudíme tak také na základě zpětné vazby od respondentů). Věta pro respondenta nebyla jednoznačně zařaditelná. Neúčast na odpovědi některého z respondentů tedy chápeme jako neúspěšné vyjádření ironie, které se promítne v procentuální úspěšnosti ironických vět.

Za úspěšné vyjádření ironie považujeme věty, které jsou namluvené s ironickou intencí, a které byly také jako ironické identifikovány tzn. identifikovány více jak 80 % respondenty jako ironické. Tomuto kritériu vyhovují čtyři ironické věty (z původně 25 nahraných), se kterými budeme dále pracovat. V poslechovém testu se jedná o věty číslo 7 (identifikována 82,6 % respondenty jako ironická), 10 (95,7 % respondenty), 15 (82,6 %) a 18 (87 %).

Za zmínku stojí také věty číslo 27 (věta „To se ti povedlo.“ Mluvčího 3), 30 (věta „Ty jsi teda šikula.“ Mluvčího 1) a 44 (věta „Ty jsi teda šikula.“ Mluvčího 4). Tyto věty zůstaly některými respondenty nezařazeny. U věty číslo (dále jen č.) 27 evidujeme 16 odpovědí, u věty č. 30 odpovědí 14 a 15 odpovědí u věty č. 44. Všechny věty mají společné to, že respondenti, kteří je identifikovali, bez výjimky do jednoho označili tyto věty za ironické. Nabízí se řešení, že ta část respondentů, která na otázku neodpověděla, mohla v důsledku nastavení testu (možnost odeslání testu bez kontroly vyplnění všech otázek) tyto otázky přehlédnout. Neznamenalo by to pak, že by si respondent při identifikaci věty nebyl jistý, a proto na otázku neodpověděl. Protože vnímáme tuto skutečnost jako zajímavou, věnujeme pro tyto věty případovou studii.

Analýza úspěšně identifikovaných ironických vět poslechového testu

Při analýze úspěšně identifikovaných ironických vět si budeme všimnout mluvního tempa, intonace a dynamiky nahraných vět. Pokud to bude možné, porovnáme ironické věty s jejich neironickými protějšky stejného mluvčího, případně budeme čerpat z odborné literatury jaká je běžná podoba (melodický průběh) u neutrálních vět. Také budeme, a to převážně, pracovat s programem Praat.

2.2.5.1.1 Věta číslo 10 poslechového testu

Začneme s ironickou větou číslo 10, která byla hodnocena nejvíce procenty respondentů (96,7 %) jako ironická. Nahrával ji Mluvčí 5 (studentka hudební výchovy na Pedagogické fakultě). Jednalo se o větu „Ty jsi teda šikula.“

2.2.5.1.1.1 Mluvní tempo

Celkové mluvní tempo této věty je 5,78 (zaokrouhlujeme na dvě desetinná místa) slabik za sekundu (dál jen sl/s). Percepčně jsme nezaznamenali žádnou výraznou tempovou změnu, proto jsme pro kontrolu rozdělili větu na tři přízvukové takty: „Ty jsi...“, „...teda...“, „...šikula.“. U těchto taktů jsme pak změřili mluvní tempo s tímto výsledkem: 5,6; 6,5 a 5,01 sl/s (v tomto pořadí). Z výsledků je patrné, že nejrychleji byl namluven úsek „teda“ a nejpomaleji „šikula“.

2.2.5.1.1.2 Intonace

Intonaci v této práci vnímáme v užším slova smyslu jako výškové střídání hlasu během řeči (Hůrková 1995, s. 43). Budeme sledovat zejména průběh kadence a porovnávat tento melodický průběh se základními kadencemi neutrálních vět (klesavá kadence (Hůrková 1995, s. 42, Romportl 1985, s. 115, Palková 1994, s. 309–310)).

Větný přízvuk v této větě percepčně (program Praat nedokáže rozlišit přízvučnou slabiku) určujeme na slabice „ši“. Kadence v tomto případě tedy začíná touto slabikou a pokračuje až do konce věty.

Intonační schéma věty vyobrazujeme takto (dvojitá svislá čára značí větný přízvuk, zvýrazněná část kadenci):

Ty jsi teda || **šikula**.

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Oproti klesavé kadenci, ať už příznakové nebo nepříznakové (Daneš 1957, s. 46–47, Palková 1994, s. 309–310), kdy po větném přízvuku intonace vždy klesá (nebo zůstává stejná), zde

po přízvučné slabice intonace nejprve stoupá a až poté klesá. Klesá výrazně, podobně jako u příznakové kadence konkluzivní (Daneš 1957, Palková 1994 tamtéž).

2.2.5.1.2 Věta poslechového testu číslo 18

Další větou v pořadí druhé nejúspěšněji identifikované ironické věty respondenty je věta číslo 18 „Ty jsi teda šikula“. Nahrál ji Mluvčí 3 (student hudebního managementu).

Ve větě číslo 18 můžeme slyšet přízvuk na „ši“ ve slově „šikula“. Tento přízvuk určujeme jako přízvuk větný také proto, že mezi „teda“ a „šikula“ cítíme pauzu. To nám dovoluje rozdělit větu na dva promluvové (větné) úseky: „Ty jsi teda“ a „šikula“.

Správné určení větných úseků potvrzuje i mluvní tempo věty. Celkové mluvní tempo této věty je 6 sl/s. Větný úsek „Ty jsi teda...“ je realizován rychlejším tempem, než větný úsek „... šikula“. Mluvní tempo první části věty „Ty jsi teda...“ dosahuje slabičného tempa 8,2 sl/s. Druhá část má mluvní tempo 4,4 sl/s.

Větnou melodii naznačujeme takto:

Ty jsi teda || **šikula**.

—
— —
— " —
— —

Stejně jako u předchozí věty, vidíme po větné slabice nejdříve intonační vzestup a poté výrazný intonační pokles. Tento pokles je markantnější, než u předchozí věty.

2.2.5.1.3 Věta poslechového testu číslo 7

Naší další větou je věta s úspěšností identifikace 82,6 % respondenty. Mluvčí 1 (student oboru ekonomie a financí) nahrál větu „To je vážně skvělé.“. K této větě máme dokonce stejnou větu neironickou, téhož mluvčího, která také uspěla více jak 80 % (87 %)

v hodnocení respondenty jako neironická. Této skutečnosti využijeme a pokusíme se tyto dvě věty vzájemně porovnávat.

2.2.5.1.3.1 *Mluvní tempo*

Celkové mluvní tempo ironické věty je 6,2 sl/s., mluvní tempo věty neironické 6,1 sl/s. Jak u ironické věty, tak u věty neironické bylo řečeno výrazně vyšším tempem „To je vážně...“. Tento úsek ironické věty byl performován mluvním tempem 8,9 sl/s, neironický úsek dokonce tempem ještě vyšším – 11,2 sl/s. Přízvukový takt „...skvělé“ měl u ironické věty mluvní tempo 3,75 sl/s, u neironické 3,2 sl/s.

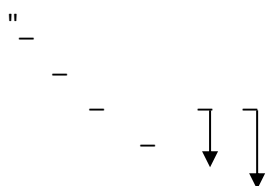
Dalo by se říct, že Mluvčí 1 z hlediska tempa použil při provedení obou vět podobnou strategii. Úsek věty „To je vážně...“ je vždy vysloven rychlejším tempem, než slovo „...skvělé“. Také si můžeme všimnout, že celkové mluvní tempo ironické věty je téměř stejné, jako tempo věty neironické.

Rozdíly mezi větami však (z hlediska tempové změny) nejsou tak výrazné. Odlišnosti budeme hledat spíše v intonačním průběhu vět.

2.2.5.1.3.2 *Dynamika a intonace*

V porovnání s větou neironickou u věty ironické nejvíce slyšíme přízvuk na první slabice „to“. Určíme jej tedy jako větný. Intonační průběh ironické věty je následující:

||To je vážně skvělé.

Šipky značí intonační pokles slabiky. Délka šipky není náhodná, označuje přibližný rozsah intonačního poklesu. U této věty můžeme ke konci poslední slabiky „lé“ spíše než tón zaslechnout šum. U neironické věty k ničemu takovému nedochází. Myslíme si tedy, že se jedná ze strany mluvčího o strategii, jak signalizovat ironii. U ironické věty si také můžeme všimnout nedbalé výslovnosti „To je vážně“.

Intonační průběh věty neironické:

To je vážně || **skvělé**.

Zde větný přízvuk tedy vnímáme na slabice „skvě“.

Postupné klesání melodie již od začátku ironické věty nám napoví, že oproti větě neironické by konec této kadence mohl být realizován v nižší poloze hlasu. Skutečně tomu tak je. Konec ironické věty má frekvenci přibližně 98 Hz, konec neironické 121 Hz. Pro představu 110 Hz je dle (Mišun 2010, s. 77) průměrná střední hlasová mužská poloha.

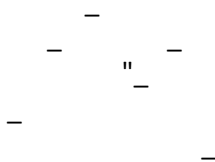
2.2.5.1.4 Věta poslechového testu číslo 15

Naši poslední úspěšně určenou větou k analýze je opět ironická věta Mluvčího 5, tentokrát „To se ti povedlo.“, hodnocená 82,6 % respondenty jako ironická.

V této větě máme šest slabik. Celkové mluvní tempo této věty je 5,63 sl /s. Také u této věty jsme zaznamenali rychlejší mluvní tempo v prvním promluvovém úseku. První tři slabiky ve větě mají mluvní tempo 6,36 sl/s, následující tři 5,1 sl/s.

Větný přízvuk slyšíme na slabice „po“. Kadencí v této větě je tedy „povedlo“:

To se ti || **povedlo**.

Kadenční schéma je velmi podobné prvním dvěma větám. Dochází k výraznému poklesu ze slabiky „ve“ (217 Hz) na slabiku „dlo“ (152 Hz v nejnižší poloze).¹

Slovní odpovědi respondentů v poslechovém testu

Součástí poslechového testu kromě identifikace ironických a neironických vět byl i prostor pro slovní vyjádření respondentů. Respondenti, kteří u věty vybrali možnost ironická, byli vyzváni ke slovní odpovědi na otázku: „Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?“. Zde si některé poznámky respondentů, o kterých se domníváme, že jsou podstatné, v závislosti na předchozí analýze vět, představíme. Věnujeme se odpovědím pouze u vět, které byly úspěšně hodnocené jako ironické (viz výše). Upozorňujeme, že informace od respondentů jsou někdy velmi obecné a nepřesné.

Začneme větou číslo 7 „To je vážně skvělé.“ (Mluvčí 1), u které jsme měli možnost porovnávat tuto ironickou větu s jejím neironickým protějškem stejného mluvčího. Při analýze této věty jsme vytvořili intonační schéma a ukázalo se, že intonace věty je od začátku vesměs klesavá a klesavá je hlavně kadence. Tento fakt odpovídá také slovním hodnocením respondentů, citují: „Mírně agresivní klesavý tón“ a „...intonace na konci věty jde dolů“. Také jsme výše zmiňovali nedbalou výslovnost „To je vážně“. To zaregistroval také jeden z respondentů: „Není moc rozumět, co mluvčí říká, tvrzení je takové odbyté...“. Kromě těchto poznámek také respondenti jako důvod rozeznání ironie v hlase mluvčího uváděli velice obecně „tón hlasu“, nebo „intonace“.

---

¹ Musím upozornit na to, že mluvčí je žena a u žen podle Mišuny (2010, s. 77) je běžná středová hodnota hlasové polohy 220 Hz. V porovnání s muži, ti mají středovou hodnotu 110 Hz, je pro ženu 152 Hz velmi nízká hlasová poloha. Protože je mluvčí mojí spolužačkou na Pedagogické fakultě univerzity Karlovy v oboru hudební výchova vím, že zpívá v altové hlasové poloze. Podle Zenkla (2000, s. 142) altový pěvecký hlas má tónový rozsah od malého e do e2. Dle notového převodníku Backuse (1977, s. 153), tento tónový rozsah odpovídá frekvenčnímu rozmezí 165–659 Hz. Mluvčí tedy skutečně mluví v hodně nízké hlasové poloze.

U věty číslo 10 („Ty jsi teda šikula“, Mluvčí 5) se často opakovala odpověď, že mluvčí dává důraz na slovo „teda“. Respondenti tím pravděpodobně mínili přízvuk (nebo větný přízvuk). „Teda“ je v porovnání s ostatními slovy této věty realizováno mluvčím intonačně nejvýše. Předcházející slabika „jsi“ má zhruba frekvenci 179,5 Hz, následující slabika „te“ 217 Hz a „da“ 238 Hz. Palková (1994, s. 278) uvádí, že změna melodického průběhu může vyvolávat dojem přízvučnosti slabiky, omezuje ale intonační pohyb směrem nahoru pouze do jednoho půltónu. Dodává, že větší intervaly jsou vnímány jako větná melodie. Frekvence 179,5 Hz odpovídá zhruba tónu malé fis, 217 Hz malému a, 238 Hz malému h (Backus 1977, s. 153). Mezi slabikou „jsi“ a „te“ jsou tedy dva půltóny, to samé mezi slabikami „te“ a „da“. V každém případě je určování přízvuku velmi individuální a hodně závisí na kontextu věty (Palková 1994, s. 278).

Dále se v odpovědích respondentů opakuje „Pomalejší tempo, důraz na každé slovo“, nebo „Věta je pronesena velmi pomalu...“. Důrazem na každé slovo bylo pravděpodobně míněno respondentem spíše pečlivost ve vyslovování. Celá věta je podle našeho měření řečena v přibližně stejném tempu, nikde mluvčí výrazně nezpomaluje, nezrychluje – slova díky tomu nekomolí. Celkové mluvní tempo, které jsme u této věty naměřili (5,78 sl/s) patří z našich ironických vět k těm nižším. Nejvyšší celkové mluvní tempo ironické věty jsme naměřili 7 sl/s. Lokálně jsme u jiné ironické věty naměřili dokonce 11,2 sl/s.

U věty číslo 15 („To se ti povedlo“) se setkáváme také velmi často s komentáři respondentů: „Mírně pomalejší tempo...“, „...pomalé tempo vzhledem k obsahu.“. Jedná se o stejného mluvčího (Mluvčí 5), jako u předchozí věty (věty č. 10). U této věty celkové mluvní tempo dosahuje o něco málo nižších hodnot a to 5,63 sl/s. Dalším častým postřehem respondentů je „klesavá intonace“. Pravděpodobně mají na mysli intonační pokles na konci věty, který jsme zaznamenali také (viz výše). Dva z respondentů zaznamenali přízvuk na slabice „to“.

Pokračujeme větou číslo 18 „Ty jsi teda šikula.“ (Mluvčí 3). U této věty najdeme, domnívám se, nejvíce podnětných komentářů respondentů. Celkem pětkrát se objevil komentář typu „důraz na slovo šikula“, „Intonace **dole** u slova šikula“ (asi v nižší intonační poloze), nebo dokonce „Důrazem na slabice ši..kula.“. Jiní zase vnímali „důraz“ (v této práci užíváme termínu přízvuk) na druhé slabice slova šikula. Pravděpodobně je k tomu vedlo zvýšení melodie ze slabiky „ši“ (103,5 Hz) na slabiku „ku“ (122 Hz). O něco méně respondentů vnímalo přízvuk na slově „teda“.

Kromě toho byly uváděny důvody pro signalizaci ironičnosti věty popisy intonačního průběhu věty: „střídavá intonace“ (střídavě stoupavá a klesavá melodie), „intonace je stoupavě klesavá“ (totéž). Jedna z odpovědí dokonce popisovala intonační průběh celkem podrobně: „Pronesení slova teda, které značně intonačně protáhle klesá a pronesení slova šikula s důrazem na druhou slabiku a znatelným klesnutím.“. Odpověď o intonačním poklesu jsme zaznamenali ještě u jednoho respondenta.

Zajímavé nám také přišlo slovní vyjádření „poloha hlasu“. Odhadujeme, že respondent měl na mysli to, že mluvčí neříká větu ve své běžné hlasové poloze. Kdybychom to měli vztáhnout na průměrnou střední hlasovou polohu, která je u mužů podle Mišuny (2010, s. 77) 110 Hz, nejvyšších hodnot bychom dosáhli na slabice „te“ 140 Hz a nejnižších na slabice „la“ 89,5 Hz. Tato hlasivková frekvence blízko frekvence 87 Hz, která podle Backuse (1977, s. 153) odpovídá tónu velké F, to se blíží spodní hranici (velké E) basového (nízkého mužského hlasu) zpěvního rozsahu (Zenkl, 2000, s. 142), 82 Hz (Backus, 1977, s. 153).

Analýza vět číslo 27, 30 a 44

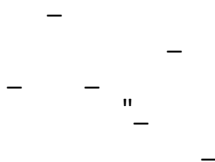
Zde provedeme analýzu vět čísel 27, 30 a 44, které podle přepočtu procent na počet všech respondentů (23) měli úspěšnost 69,6 %, 60,8 % a 65,2 % (v tomto pořadí). U těchto vět jsme ale zaznamenali pouze (16 odpovědí, 14 a 15 odpovědí), zbytek respondentů je nezařadil ani k jedné z možností. Respondenti, kteří tyto věty v poslechovém testu zařadili, je všichni správně určili jako ironické. V přepočtu pouze na tyto respondenty, byly věty hodnoceny 100 % respondenty.

2.2.5.1.5 Věta číslo 27

U věty číslo 27 se jedná o větu „To se ti povedlo.“, kterou nahrál Mluvčí 3. Celkové mluvní tempo této věty je 5,45 sl/s. O něco rychleji jsou ve větě realizovány slabiky „To se ti...“, a to mluvním tempem 7,4 sl/s. Oproti tomu „...povedlo.“ má mluvní tempo 4,3 sl/s.

Percepčně jsme si mohli povšimnout přízvuku na slabice „po“ ve slově „povedlo“. Tento přízvuk vnímáme jako přízvuk větný. Slabika „po“ je nízká (95,6 Hz), následující slabika stoupá na 117 Hz a zbytek kadence znovu klesá až na 88,93 Hz:

To se ti || **povedlo**.

Podobu této intonace má Romportl (1985, s. 117) u věty „Dostal jsem výbornou.“ pod kapitolou: melodie citově zabarvených vět.

Kadenční schéma – můžeme přepsat jako || 4–2–5 (2 – nejvyšší frekvence, 5 – nejnižší) – je úplně totožné se schématem věty číslo 18 (viz výše). Jedná se o stejného mluvčího.

Slovní odpovědi respondentů k této větě v poslechovém testu byly překvapivě jednoznačné a někdy i docela přesné. Respondenti se shodují na tom, že přízvuk je kladen na slovo „povedlo“, někteří z nich dokonce upřesňují, že přízvuk je na první slabice tohoto slova. Jinému z respondentů se dokonce zdá, že „p“ ve slově povedlo „...je vysloveno jakoby s úšklebkem nebo lehkým vyprsknutím“.

Znovu se zde setkáváme s podrobným popisem toho, jaké indikátory respondent vnímal jako signál ironie: „důraz ve slově povedlo na první slabiku a prodloužení poslední slabiky s důrazným klesnutím.“. Výrazné klesnutí můžeme potvrdit i my (viz výše). Ostatně podobný názor se tu objevuje vícekrát.

Znovu se objevuje stejný komentář jako u otázky číslo 18: „intonace je stoupavě klesavá“. Ano, v oblasti kadence jsme zaregistrovali nejdříve intonační vzestup a poté pokles. Dokonce jsme také zjistili, že kadenční schéma věty číslo 18 a věty číslo 27 je totožné.

2.2.5.1.6 Věta číslo 30

Tato věta „Ty jsi teda šikula.“ Mluvčího 1 disponuje celkovým mluvním tempem 5,13 sl/s. Percepčně jsme zjistili, že „Ty jsi teda...“ je řečeno rychlejším tempem než „...šikula.“ Spočítali jsme tedy mluvní tempo obou částí. „Ty jsi teda...“ má mluvní tempo 6,63 sl/s a „...šikula.“ 3,95 sl/s. Zároveň jsme ale při poslechu zvukového souboru zaznamenali delší realizaci slabiky „la“ v porovnání s ostatními slabikami ve větě. Vypočítali jsme tedy mluvní tempo pouze pro slabiku „la“ s výsledkem 2,83 sl/s a pro slabiky „šiku“ s hodnotami 4,7 sl/s. Slabiky „ty“, „jsi“, „te“, „da“ jsou všechny realizovány přibližně stejným tempem.

Percepčně větný přízvuk umísťujeme na slabiku „ši“ a proto tedy:

Ty jsi teda || **šikula**.

—
— — —
— — — —
— — — — —
— — — — — —
— — — — — — —

Tato věta se intonačně od vět předchozích liší nejvíce. Její kadence je pouze klesavá, avšak také klesavá výrazně. Tím se přibližuje ostatním ironickým větám v této práci.

Mezi slovními odpověďmi respondentů v poslechovém testu najdeme, že mluvčí realizoval větu pomalým tempem (celkové mluvní tempo bylo 5,13 sl/s, nejpomalejší ze všech ironických vět), že dával důraz ve slově „šikula“ na slabiku „ši“ (podle některých respondentů dával mluvčí důraz na „teda“) a prodlužoval slabiku „la“.

2.2.5.1.7 Věta číslo 44

Věta č. 44 byla nahrána Mluvčím 4 (studentka hudebního managementu) a byla to věta „Ty jsi teda šikula.“. Celkové mluvní tempo věty je 7 sl/s. Vzhledem k charakteru nahrávky jsme se znovu rozhodli rozdělit větu na části „Ty jsi teda...“ a „...šikula.“. První část byla rychlejší a mluvní tempo nabývalo hodnot 9,93 sl/s., druhá část 4,92 sl/s.

Větný přízvuk jsme odhalili také na slabice „ši“ a intonační schéma bylo následující:

Ty jsi teda || **šikula.**

— — — —
—   "
                          —
                                  —

I zde máme kadenci ve smyslu stoupavo-klesavém.

Respondenti v poslechovém testu zaregistrovali pauzu mez „Ty jsi teda“ a „šikula“ (to by potvrdovalo správné určení větného přízvuku) a rychlejší tempo promluvy (naměřených 7 sl/s je nejrychlejším naměřeným tempem u analyzovaných ironických vět). Jeden z respondentů určil přízvuk na slabice „ku“ ve slově šikula, což prý „není přirozené“.

2.3 Interpretace výsledků výzkumu

V této části práce se pokusíme o hledání společných obecně platných principů u výše analyzovaných ironických vět. Pokud se některá věta bude těmto trendům vymykat, užijeme případové studie. Zvlášť budeme také interpretovat výsledky analýzy vět č. 27, 30 a 44 (viz výše).

2.3.1 Poslechový test – vyhodnocení

Při analýze ironických vět jsme zjistili, že téměř všechny věty úspěšně hodnocené jako ironické (to znamená věty číslo 7, 10, 15 a 18), vykazují podobný model v oblasti kadence. To se týká vět č. 10, 15 a 18. Věta číslo 7 bude vyhodnocována zvlášť také proto, že k této větě máme neironický protějšek stejného mluvčího.

Kadenční průběh vět (č. 10, 15 a 18) byl následný: přízvučná slabika vždy oproti předcházející slabice intonačně klesla, následující slabika stoupla a poslední opět intonačně klesla a končila intonačně níže, než slabika přízvučná (větný přízvuk). Ve všech třech případech končila poslední slabika také na nižší frekvenci, než první slabika celé věty (druhá nejnižší hodnota frekvence).

U všech respondentů úspěšně hodnocených vět jako ironické jsme též zaznamenali vyšší mluvní tempo ve větném úseku před kadencí, než při samotné kadenci („šikula“, „povedlo“, „skvělé“), i když u věty číslo 10 není tempová změna tak výrazná. Zdá se, že významově důležité větné části jsou vyslovovány v pomalejším tempu.

Věty č. 10 a 15 (stejněho mluvčího), byly respondenty vnímány jako řečené v pomalém tempu (věta č. 10 5,78 sl/s, věta č. 15 5,63 sl/s). Vzhledem k tomu, že byly věty nahrány stejným mluvčím, mohlo by jít o strategii mluvčího ve vyjádření ironie.

Dále respondenti u vět číslo 10 a 18 vnímali důraz na slovo „teda“. V obou případech bylo realizováno intonačně nejvýše z celé věty.

Věta číslo 7

Tato věta se nejvíce liší od výše jmenovaných ironických vět už jen tím, že větný přízvuk jsme neurčili na první slabice posledního slova (významově důležitého), ale již na první slabice celé věty. Tímto vzniklo odlišné kadenční schéma, které by se dalo zjednodušit na klesavé. Oproti větě neironické, která má také klesavou kadenci, končí věta ironická níže (na nižší frekvenci). Dále se ironická věta od neironické liší tím, že Mluvčí 1 nedbale vyslovuje úsek věty „To je vážně“ a vokál „e“ ve slově „skvělé“ ke konci rozeznáváme spíše jako šum než tón.

Věty číslo 27, 30 a 44

Tyto věty jsme se rozhodli také analyzovat a vyhodnocovat zvlášť, protože jsme je nemohli zařadit mezi úspěšně identifikované ironické věty (viz výše). Nicméně i tyto věty vykazují některé výše popsané společné znaky.

U těchto ironických vět byl rovněž vždy realizován větný úsek před kadencí rychlejším tempem než samotná kadence.

Věty číslo 27 a 44 měli také podobné kadenční schéma jako věty 10, 15 a 18. Přízvučná slabika je nízko, další slabika intonačně stoupá a poslední slabika znovu klesá. Vymyká se věta číslo 30. Ta má kadenční schéma klesavé.

Z hlediska mluvního tempa se znovu setkáváme s tím, že věta č. 30 byla respondenty vnímána jako pomalu vyslovená (tentokrát ji namluvil Mluvčí 1). Oproti ní byla zase věta č. 44, podle respondentů, řečena v rychlejším tempu, než by považovali za běžné.

Shrnutí

Zdá se, že u všech výše analyzovaných ironických vět realizovali mluvčí pomaleji tu část věty, která nese pozitivní náboj (skvělé, šikula, povedlo).

U všech vět je také intonační klesání v kadenci zřejmě výraznější, než jaké by bylo u neironických vět (viz Romportl 1989, s. 117 – Melodie citově zabarvené věty; Palková 1944, s. 309 – Příznaková kadence konkluzivní; nakonec také ironická věta č. 7 v této práci a její neironický protějšek).

2.4 Verifikace hypotéz a závěry z výzkumu

Naší pracovní hypotézou bylo: Ironickým signálem bude slovo, slovní spojení ve spojení s prozodickým (suprasegmentálním) jevem.

Našli jsme spojitost v oblasti tempové změny se slovy, která nesou pozitivní citový náboj (povedlo, skvělé, šikula). Tato slova jsou vyslovena vždy pomaleji než zbytek věty.

Jako další vlastnost, která by mohla přispívat k signálu ironie u těchto slov, by mohla být stoupavo-klesavá intonace v kadenci (téměř u všech vět) nebo obecněji výrazný intonační pokles v kadenci. Tyto jevy zaznamenali i respondenti poslechového testu.

Tito respondenti také určovali „důraz na slovo Teda“, nebo „důraz na slovo To“ jako něco (ironický signál), co je upozornilo na ironickou intenci mluvčího.

U věty číslo 7 „To je vážně skvělé“ (Mluvčí 1), jsme měli možnost porovnávat podle Markové a Studenovského tzv. neutrální slovní spojení „To je“ v ironickém a neironickém

kontextu. U ironické věty jsme na „to“ určili větný přízvuk, zatímco u neironické věty, stejného mluvčího, jsme ji určili na slabice „skvě“. Také ve větě číslo 15 „To se ti povedlo.“ (zde bohužel nemáme pro porovnání její neironický protějšek stejného mluvčího) Mluvčího 5 byl pro některé respondenty ironickým signálem důraz na slovo „to“. Můžeme sem také zařadit nedbalou výslovnost „To je vážně“ (ironické věty č. 7) Mluvčího 1. V neironické větě v tomto místě nedbalou výslovnost nezaznamenáváme.

I když se zdá, že se zde vyjevují jakési argumenty pro potvrzení naší pracovní hypotézy, pro její stvrzení bychom potřebovali větší vzorek úspěšně identifikovaných ironických vět a také jejich neironických protějšků téhož mluvčího pro jejich vzájemné porovnání.

Jaké zvukové vlastnosti u výše analyzovaných vět jsou tedy signálem ironie?

Z pohledu respondentů by to mohlo být například pomalejší tempo výpovědi, rychlejší tempo výpovědi, přízvuk, který jim přijde nějakým způsobem nepřírozený (například přízvuk na druhé slabice slova – v češtině bývá vždy přízvuk na první slabice slova (Palková 1994), nezvyklé intonační schéma (oproti schématu neutrálních vět), nebo také různá kombinace těchto prvků. Ze slovních odpovědí respondentů v poslechovém testu víme, že někteří uváděli u jedné věty více zvukových vlastností, které pro ně byly indikátorem ironického záměru mluvčího.

My signálem ironie vnímáme, na základě výše analyzovaných vět, hlavně intonační průběh v kadenci a vždy výrazný intonační pokles na koncích vět (u slov šikula, povedlo a skvělé).

3 Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, zda existuje souvislost v signalizaci ironie se slovy nebo slovními spojeními užitými v daných ironických větách a suprasegmentálními jevy. Šlo především o slova „teda“, „vážně“ (u kterých jsme předpokládali, že se často vyskytují v ironických větách a mohou adresáta upozornit na ironickou intenci mluvčího) a neutrální slova a slovní spojení „ale“, „úplně“, „to se ti“, „to je“, „ty jsi“ (u kterých jsme chtěli porovnat, jak jsou vysloveny v ironických větách v porovnání s jejich neironickým protějškem).

V teoretické části jsme se pokusili vymezit pojem ironie (i pomocí pojmů souvisejících) a více jsme se v práci zaměřili na ironii verbální, která je předmětem našeho zkoumání. Po kapitole Výklady a definice pojmu (slovníkové definice ironie, pragmatické hledisko, formy ironie) jsme pokračovali kapitolou Historie ironie, která stručně uvádí průřez historií pojmu ironie od antiky až po přelom 19. a 20. století. Na historii jsme navázali kapitolou Nejdůležitější světové tendence 20. století. Následovala kapitola uplatnění ironie, po ní, pro nás nejdůležitější kapitola, Signalizace ironie a jiná kapitola Prostředky ironie, kterou jsme volně navázali na Praktickou část této práce.

Cíle našeho výzkumu jsme chtěli dosáhnout analýzou ironických vět (případně jejich porovnáním s jejich neironickými protějšky) nahraných mluvčími a vytvořením poslechového testu. Tento test sloužil jednak jako test validační – pro ověření úspěšnosti nebo neúspěšnosti nahrání vět – a jednak pro sběr informací od respondentů k následné analýze vět.

Z výsledků analýzy úspěšně identifikovaných ironických vět bylo patrné, že se zde vytvořil jakýsi vzorec, který by mohl nasvědčovat tomu, že u některých vět existuje jakási souvislost v signalizaci ironie mezi slovy (nebo slovním spojeními) užitými v ironických větách a suprasegmentálními jevy. Pro tak nízký počet (4 z 50) úspěšně identifikovaných ironických vět naši hypotézu nemůžeme potvrdit.

Nedomníváme se, že malá úspěšnost v počtu správně identifikovaných ironických vět respondenty je způsobena nevhodnou volbou mluvčích (vyjma možná Mluvčího 2 viz zpětná vazba jednoho z respondentů). Domníváme se, že největším problémem byla obsáhlost

poslechového testu a jeho časová náročnost potřebná k řádnému vyplnění. Nebylo snadné nasbírat alespoň minimální množství (20) respondentů u tak úzkého výběru populace (studenti českého jazyka a literatury ve věku 20-25 let, rodilí mluvčí českého jazyka) pro vyplnění tohoto testu. Výběr respondentů byl opodstatněný, potřebovali jsme homogenní skupinu. Také počet vět bychom nesnižovali (viz výše). Ke shánění vhodných respondentů bylo nejspíše potřeba více času.

Jako dobrá myšlenka se nám stále jeví užití lexikálně totožných vět ironických i neironických. Tyto věty nahrané jedním mluvčím jsou potom vhodné k vzájemnému porovnávání. Není poté potřeba zkoumat v odborné literatuře průběh neutrálních vět (například jejich intonační schéma). V literatuře jsou průběhy vět navíc prezentovány spíše obecně, aby se daly aplikovat na celou skupinu stejných větných typů, a jen málokdy se setkáme s úplně identickou větou, kterou právě potřebujeme porovnat. Tato metoda není tak efektivní také proto, že nemůžeme srovnávat úplně všechny zvukové vlastnosti. V literatuře se nejspíše setkáme s větnou intonací, případně větným přízvukem, ale už jen zřídka například s tempovou změnou v průběhu věty, nebo jinými specifickými zvukovými vlastnostmi. Velkým tématem je také individuální strategie mluvčího v signalizování ironie. Ta lze, domníváme se, dobře odhalit právě když máme k dispozici stejnou větu vyslovenou mluvčím ironicky ale také neironicky.

V této práci jsme věty uměle nahrávali. K zajištění správnosti nahrání vět mluvčí využívali autoevaluace. Přesnější by dle nás spíše bylo, kdybychom se pokusili zkoumat spontánní promluvy. Neslo by to s sebou řadu úskalí, díky kterým jsme raději zvolili výše uvedený přístup. Při nahrávání takového materiálu bychom se potýkali s rušivými zvuky (například ruch ulice, hudba, více hlasů hovořících současně) a bylo by tak obtížné pořídit kvalitní zvukový záznam řeči. Dalším úskalím by byla nemožnost výběru vět k analýze. Museli bychom spoléhat na materiál, který by nám byl poskytnut mluvčími. O to by ale jejich vyznění bylo autentičtější. Při tomto postupu by bylo možné také využít například mluvených korpusů, jako to udělali například Filippová a Pospíšilová (2011).

Během analýzy ironických vět jsme se setkali s tím, že mluvčí nejspíš k vyjádření ironie používají různé strategie. Fonetický výzkum v oblasti ironie by se mohl dále ubírat tímto

směrem a zkoumat, zda je strategie vyjádření ironie spojená s určitým typem osobnosti (čili foneticko-psychologickým směrem).

4 Seznam použitých zkratek

atp.	a tak podobně
č.	číslo
např.	například
s.	strana
tzv.	takzvaně, takzvaných

5 Seznam použitých informačních zdrojů

ATTARDO, Salvatore, Jodi EISTERHOLD, Jennifer HAY a Isabella POGGI. Multimodal markers of irony and sarcasm. *Humor - International Journal of Humor Research* [online]. 2003, **16**(2) [cit. 2021-03-21]. ISSN 0933-1719. Dostupné z: doi:10.1515/humr.2003.012

ATTARDO, Salvatore. Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics* [online]. 2000a, **32**(6), 793-826 [cit. 2021-03-21]. ISSN 03782166. Dostupné z: doi:10.1016/S0378-2166(99)00070-3

ATTARDO, Salvatore. Irony markers and functions: Towards a goal-oriented theory of irony and its processing: Towards a goal-oriented theory of irony and its processing. *Rask*. [online]. 2000b/01/01, **12**, 3-20 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/292372025_Irony_markers_and_functions_Towards_a_goal-oriented_theory_of_irony_and_its_processing

BACKUS, John. Musical note to frequency conversion chart. BACKUS, John. *The Acoustical Foundations of Music: Musical sound, its properties, production, behavior, and reproduction*. Second edition. New York: W. W. Norton & Company, 1977, s. 156. ISBN 978-0393090963. Dostupné také z: <https://www.audiology.org/sites/default/files/ChasinConversionChart.pdf>

BRYANT, Gregory A. a Jean E. FOX TREE. Is there an Ironic Tone of Voice? *Language and Speech* [online]. 2005, **48**(3), 257-277 [cit. 2021-03-21]. ISSN 0023-8309. Dostupné z: doi:10.1177/00238309050480030101

CLARK, Herbert H. a Richard J. GERRIG. On the pretense theory of irony. *Journal of Experimental Psychology: General* [online]. 1984, **113**(1), 121-126 [cit. 2021-03-21]. ISSN 1939-2222. Dostupné z: doi:10.1037/0096-3445.113.1.121

CUDDON, John Anthony. *The penguin dictionary of literary terms and literary theory*. 4th edition. London: Penguin books, 1999. ISBN 0-14-051363-9.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vydání 4., v Karolinu 2., doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.

- DELIENS, Gaétane, Kyriakos ANTONIOU, Elise CLIN, Ekaterina OSTASHCHENKO a Mikhail KISSINE. Context, facial expression and prosody in irony processing. *Journal of Memory and Language* [online]. 2018, **99**, 35-48 [cit. 2021-03-21]. ISSN 0749596X. Dostupné z: doi:10.1016/j.jml.2017.10.001
- DUCHÁČEK, Otto. O některých prostředcích mezilidské komunikace. *Slovo a slovesnost* [online]. 1983, **44**(1), 51-57 [cit. 2021-03-21]. ISSN 2571-0885. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2869>
- FILIPOVÁ, Eva a Dominika POSPÍŠILOVÁ. Diskurzivní ironie v českém jazykovém prostředí. *Slovo a slovesnost* [online]. 2011, **72**(3), 177-195 [cit. 2021-03-21]. ISSN 2571-0885. Dostupné z: https://ucjtk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Filippova_2011.pdf
- GIBBS, Raymond. Irony in Talk Among Friends. *Metaphor and Symbol - METAPHOR SYMB.* 2000/04/01, **15**, 5-27. Dostupné z: doi:10.1207/S15327868MS151&2_2
- GRICE, Paul. Logic and conversation. GRICE, Paul. *Studies in the way of words*. London: Harward university press, 1991, s. 23-41. ISBN 0-674-85270-2. Dostupné také z: <https://courses.media.mit.edu/2004spring/mas966/Grice%20Logic%20and%20Conversations.pdf>
- HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Vyd. 2., V Karolinu 1., dopl. V Praze: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2233-0.
- HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. *Česká výslovnostní norma*. Praha: Scientia, 1995. ISBN 80-85827-93-X. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:09f80480-4de7-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:bac73d20-8d26-11e3-83a0-005056825209>
- LEECH, Geoffrey. *Principles of pragmatics*. Singapore: Longman Singapore Publishers, 1983. ISBN 0-582-55110-2.
- LIVNAT, Zohar. Quantity, truthfulness and ironic effect. *Language Sciences* [online]. 2011, **33**(2), 305-315 [cit. 2021-03-21]. ISSN 03880001. Dostupné z: doi:10.1016/j.langsci.2010.10.009

MARKOVÁ, Petra a David STUDENOVSKÝ. Zvuková signalizace verbální ironie v češtině. *Naše řeč*. 2012, **95**(1), 15-32. ISSN 0027-8203.

MIŠUN, Vojtěch. *Tajemství lidského hlasu*. V Brně: VUTIUM, 2010. ISBN 978-80-214-3499-8. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:aabbd530-397a-11e8-84e3-005056827e52?page=uuid:cc792bd0-5cd6-11e8-afe6-005056825209>

MONEVA, Maria Angeles Ruiz. Towards A Historical Synthesis of the Concept of Irony. *ODISEA* [online]. 2001, (1), 101-120 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/ODISEA/article/viewFile/14/9>

NEKULA, Marek (2017): IRONIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/IRONIE>

NEKULA, Marek. Pragmalingvistická interpretace ironie. *Slovo a slovesnost* [online]. 1990, **51**(2), 95-110 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3344#97>

NEKULA, Marek. Signalizování ironie. *Slovo a slovesnost* [online]. 1991, **52**(1), 10-20 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3375>

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: Tiskem a nákladem J. Otty, [1897]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:90942c10-e6e0-11e4-9c07-001018b5eb5c?page=uuid:9360f780-04b7-11e5-95ff-5ef3fc9bb22f>

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-843-1. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:05be56b0-06a8-11e4-b1a4-005056827e52?page=uuid:272b1270-1f26-11e4-8413-5ef3fc9ae867>

Příruční slovník jazyka českého.: Ironie. [online]. 2007–2008 [cit. 2021-03-21] Dostupné z: <https://psjc.ujc.cas.cz/>

ROCKWELL, Patricia. Lower, slower, louder: Vocal cues of sarcasm. *Journal of Psycholinguistic Research* [online]. 2000, **29**(5), 483-495 [cit. 2021-03-21]. ISSN 00906905. Dostupné z: doi:10.1023/A:1005120109296

ROMPORTL, Milan. *Základy fonetiky*. 2. vyd., (v SPN 1.). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:a81d61e0-96be-11e7-ab16-005056827e52?page=uuid:e08d3130-fbc8-11e7-816d-5ef3fc9bb22f>

SAICOVÁ-ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Pragmatika: Studijní příručka* [online]. Praha: Karolinum, 2014 [cit. 2021-03-21]. ISBN 978-80-246-2845-5. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/111488/Pragmatika%20.pdf>

Slovník spisovného jazyka českého: Ironie. [online]. 2011 [cit. 2021-03-21] Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/>

SPERBER, Dan a Deirdre WILSON. Irony and the Use-Mention distinction. SPERBER, Dan a Deirdre WILSON. *On verbal irony*. New York: Academic Press, 1981, s. 295-318. ISBN 0121796604. Dostupné také z: https://www.researchgate.net/publication/239063288_Irony_and_the_use-mention_distinction

TROST, Pavel. Jazyk ironie. *Slovo a slovesnost* [online]. 1997, **58**(2), 81-85 [cit. 2021-03-21]. ISSN 2571-0885. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3720>

ZENKL, Luděk. *ABC hudební nauky*. Praha: Editio Bärenreiter, 2000. ISBN 80-86385-01-9. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:5dc6ae70-c114-11ea-a037-005056827e52?page=uuid:dbcbfeb5-5bad-47fb-9763-b13b95235071>

6 Seznam příloh

Příloha 1 – Ukázka poslechového testu (test pokračuje obdobně až do věty 50)

Poslechový test

Vítejte na poslechovém testu určeném k rozpoznání ironie v hlasu. Tento test bude podkladem pro bakalářskou práci Průzkum zvukových vlastností signalizujících ironii v češtině. Vaším úkolem bude poslech namluvených vět, proklikem na odkaz, a jejich následné určení, zda se jedná o věty řečené ironicky, nebo neironicky.

Věta 1: <http://bit.ly/2ZtrnHW>

Neironická

Ironická

Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?

Vaše odpověď _____

Věta 2: <http://bit.ly/3ufPzeI>

Příloha 2 – Část excelové tabulky s odpověďmi respondentů u vět výše analyzovaných

Věta č. 7:

Věta 7: http://bit.ly/3bonkSD	Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?
Ironická	
Ironická	intonace, sleklost
Ironická	
Ironická	Není moc rozumět, co mluvčí říká, tvrzení je takové odbyté bez emocí
Ironická	Důraz je kladen na slovo vážně, z věty cítíme, že je pronesena s určitým pobavením, intonace neodpovídá neironickému smyslu věty.
Neironická	
Ironická	
Neironická	
Ironická	Tón hlasu.
Ironická	Intonace
Ironická	Odlíšná intonace.
Ironická	
Ironická	Je to věta, která svým obsahem vypovídá o radosti. Z hlasu však nadšení nevyplývá, mluvčího hlas a intonace vypovídá o opaku.
Ironická	
Ironická	tón hlasu
Ironická	Asi intonací a tónem hlasu.
Ironická	Je z toho cítit podráždění, naštvání, intonace na konci věty jde dolů
Ironická	Mírně agresivní klesavý tón
Neironická	
Ironická	Podle intonace
Neironická	
Ironická	
Ironická	Vzhledem k obsahu sdělení je to řečeno bez nadšení a se zřetelným ztišením hlasu, jakoby náznak šeptu či povzdechu, hlavně na začátku.

Věta číslo 10:

Věta 10: http://bit.ly/3k38k0s	Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?
Ironická	
Ironická	intonace
Ironická	
Ironická	Hlas má nepříjemný tón
Ironická	Věta je pronesena velmi pomalu, důraz je kladen na slovo teda.
Ironická	Ta intonace hlasu mě irituje
Ironická	
Ironická	Pomalejší tempo, důraz na každé slovo
Ironická	Tón hlasu.
Ironická	Intonace
Ironická	Intonace
Ironická	Mluvčí nemluví vlídným hlasem, který je při pochvale očekávaný.
Ironická	
Ironická	důraz na slovo "teda"
Ironická	intonací, a důrazem na teda
Ironická	Je z toho cítit opovržení
Ironická	
Ironická	v hlase slyším pohrdání - kritiku
Ironická	Podle intonace
Ironická	důraz na slovo teda a klesavá intonace u slova škula
Ironická	
Ironická	Intonace a prodloužení pak poslední slabiky ve slově škula.

Věta č. 15:

Věta 15: http://bit.ly/3bpmgy7	Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?
Ironická	

Ironická	intonace, výčitka
Ironická	
Ironická	Intonace hlasu
Ironická	Intonace je klesavá, důraz je kladen na slovo to.
Neironická	
Ironická	
Ironická	Mírně pomalejší tempo, zvláštní tón hlasu
Ironická	Tón a poloha hlasu.
Ironická	Intonace
Ironická	Podle intonace. Mluvčí neříká větu s nadšením.
Ironická	
	tón hlasu
Ironická	Tónem hlasu a intonací klesající dolů.
Ironická	Nevím, cítím to tak
Ironická	
Ironická	
Ironická	Podle intonace
Ironická	důraz na slovo to, klesavá intonace
Ironická	
Ironická	Prodloužení poslední slabiky, pomalé tempo vzhledem k obsahu.

Věta č. 17 (neironická):

Věta 17: http://bit.ly/3pCTIM1	Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Ironická	Věta je pronášena pomalu, intonace je klesavá.

Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	
Neironická	Otevřené klesnutí, jinak neutrální intonačně i tempově, nerušivé.

Věta č. 18:

Věta 18: http://bit.ly/3qDN7wF	Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?
Ironická	
Ironická	střídavá intonace
Ironická	
Ironická	Slovo šikula je vyřčeno s takovým ironickým důrazem
Ironická	Intonace je stoupavě klesavá. Důraz je kladen na slovo teda.
Ironická	Otrávený, sarkastický tón hlasu
Ironická	
Ironická	Velký důraz na slovo "šikula"
Ironická	Tón a poloha hlasu.

Ironická	Důraz na slovo "šikula".
Ironická	Mluvčí říká větu opovrhovaně.
Ironická	
Ironická	důraz na slovo "teda"
Ironická	Důrazem na slabice ši..kula.
Ironická	Intonace dole u slova šikula
Ironická	
Ironická	
Ironická	opět důraz na teda, klesavá intonace, pohrdání, oddělování slov ty/jsi/teda/šikula
Ironická	Zvednutí hlasu na konci
Ironická	Pronesení slova teda, které značně intonačně protáhle klesá a pronesení slova šikula s důrazem na druhou slabiku a zřetelným klesnutím.

Věta č. 27

Věta 27: http://bit.ly/3pyHuPa	Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?
Ironická	
Ironická	silně vyčítavá, ironická intonace
Ironická	
Ironická	Intonace je hodně klesavá
Ironická	Slyším, že jsou slova jednoznačně oddělována, důraz je kladen na slovo povedlo, intonace je stoupavě klesavá.
Ironická	Otrávený možná našťvaný tón hlasu
Ironická	
Ironická	opravdu hodně silný důraz na "povedlo", "p" je vysloveno jakoby s úšklebkem nebo lehkým vyprsknutím
Ironická	Intonace

Ironická	Podle mluvčího intonace.
Ironická	důraz na slově "povedlo"
Ironická	Důrazem na po..vedlo.
Ironická	Intonace dole, je z toho cítit zklamání
Ironická	
Ironická	
Ironická	
Ironická	důraz ve slově povedlo na první slabiku a prodloužení poslední slabiky s důrazným klesnutím.

Věta číslo 30:

Věta 30: http://bit.ly/2NBLscp	Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?
Ironická	
Ironická	střídavá intonace
Ironická	
Ironická	Nepříjemný tón
Ironická	Mezi "ty jsi" a "teda šikula" je znatelná pauza, intonace je klesavá.
Ironická	Pomalý a trochu uražený, možná smutný hlas
Ironická	
	melodie hlasu neodpovídá významu věty
Ironická	Intonace
Ironická	Mluvčí říká větu s kladným vyjádřením smutně.

Ironická	důraz na slově "teda"
Ironická	Důrazem na teda.
Ironická	Je z toho cítit opovržení
Ironická	
Ironická	Důrazy ve slově šikula. Prodloužení slabiky la a důraz na ni spolu s důrazem na ši.

Věta číslo 44:

Věta 44: http://bit.ly/3k3NMVL	Pokud jste zvolili odpověď Ironická: Podle čeho jste to poznali?
Ironická	
Ironická	intonace
Ironická	
Ironická	Nepříjemný tón hlasu
Ironická	Intonace je klesavá, mezi "ty jsi teda" a "šikula" je zratelná pauza.
Ironická	Opovržení v hlase
Ironická	
Ironická	Hnevivý tón, rychlejší tempo (v kontrastu s pochvalou)
Ironická	Intonace
Ironická	
Ironická	Mluví neříká větu s nadšením v hlase, říká ji arogantně.
Ironická	tón hlasu
Ironická	Intonací.

Ironická	
Ironická	Znuděný tón. Důraz na prostřední slabiku slova šikula, což není přirozené.

Celá tabulka odpovědí všech respondentů k dispozici zde:

2

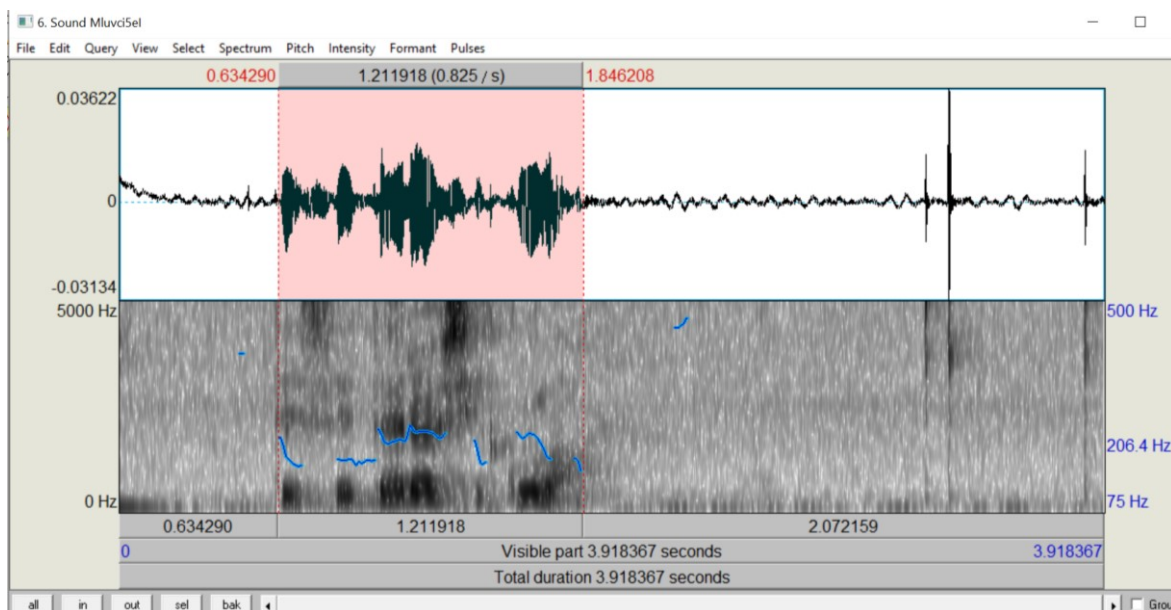
---

² QR Code Generator: create your QR code for free. *QR Code Generator* [online]. Bielefeld: DENSO, 2021 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.qr-code-generator.com/>

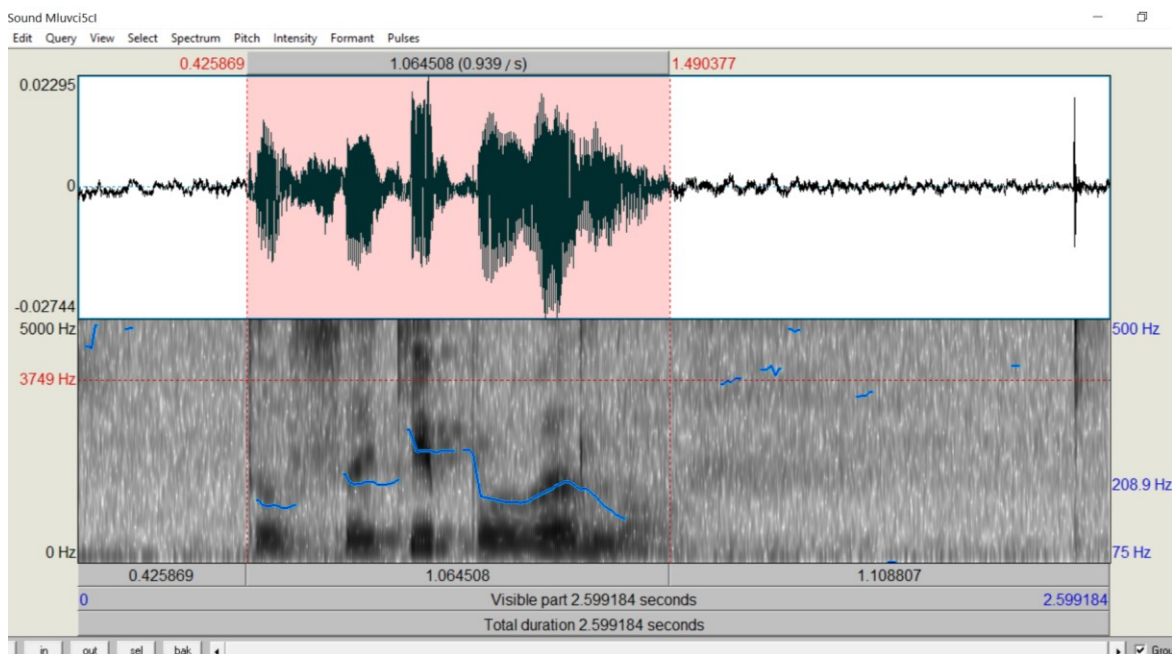
Příloha 3 – Graf zvukového záznamu nahraných vět v programu Praat (zvýrazněná část odpovídá realizaci věty mluvčím)

Ironické věty:

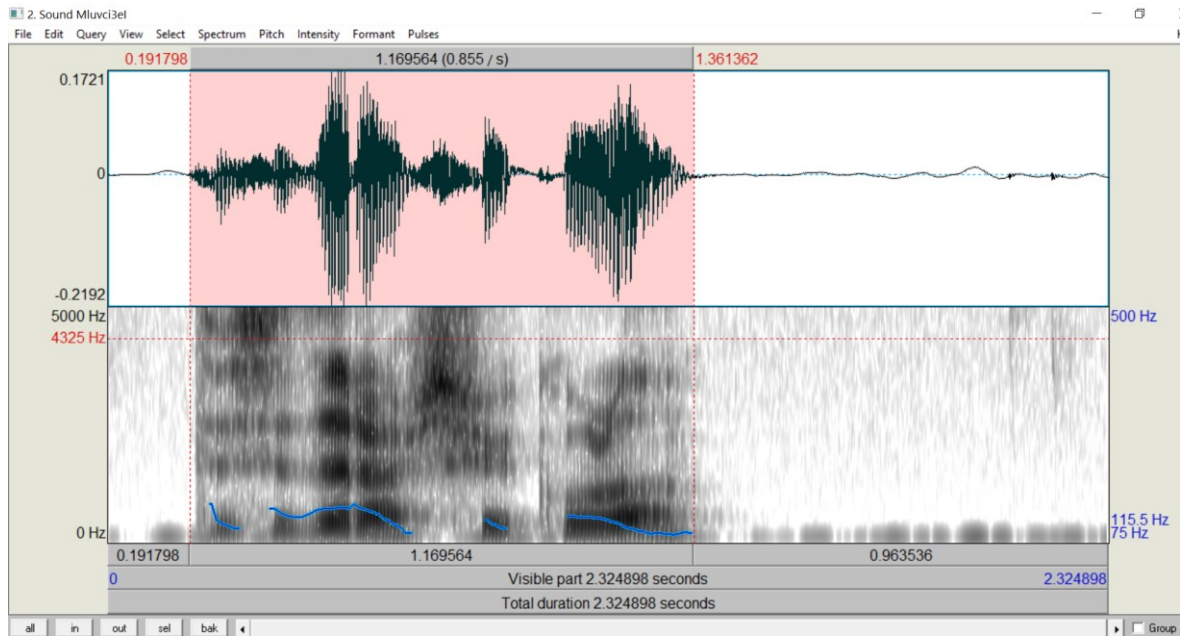
Věta č. 10

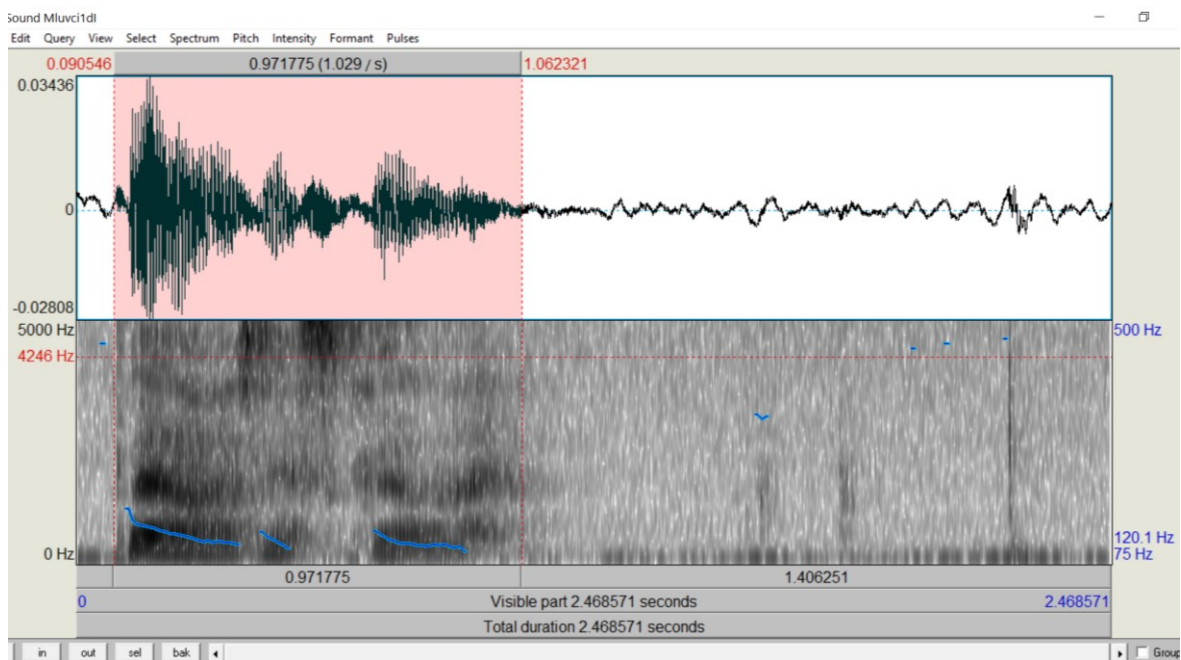
Věta č. 15

Věta č. 18

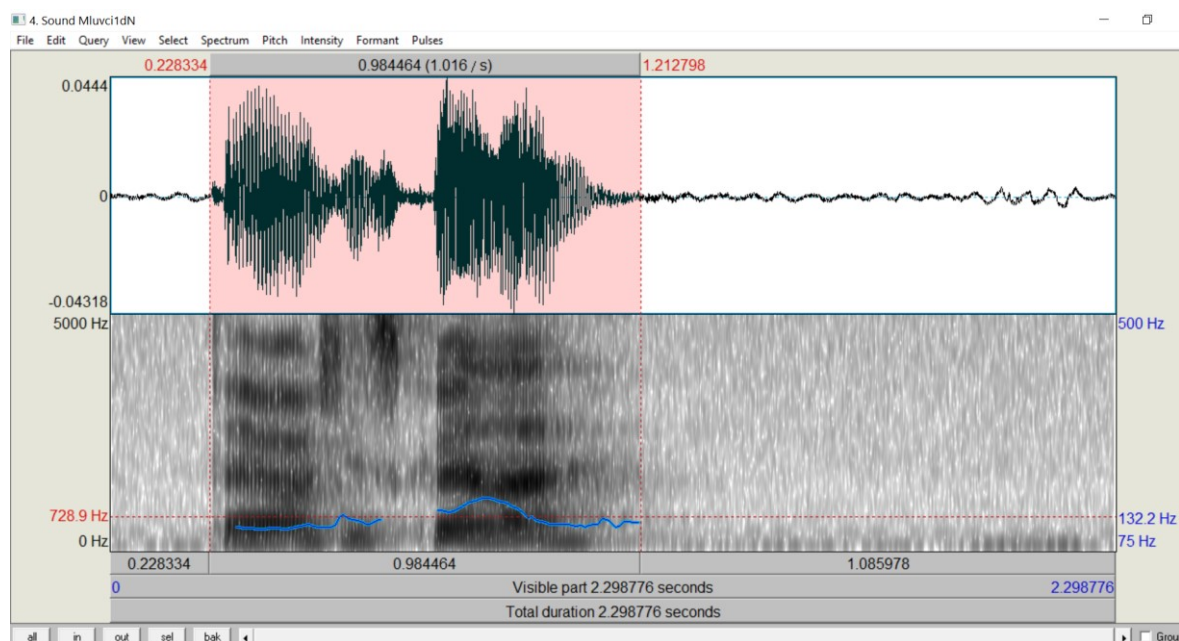

Věta č. 7

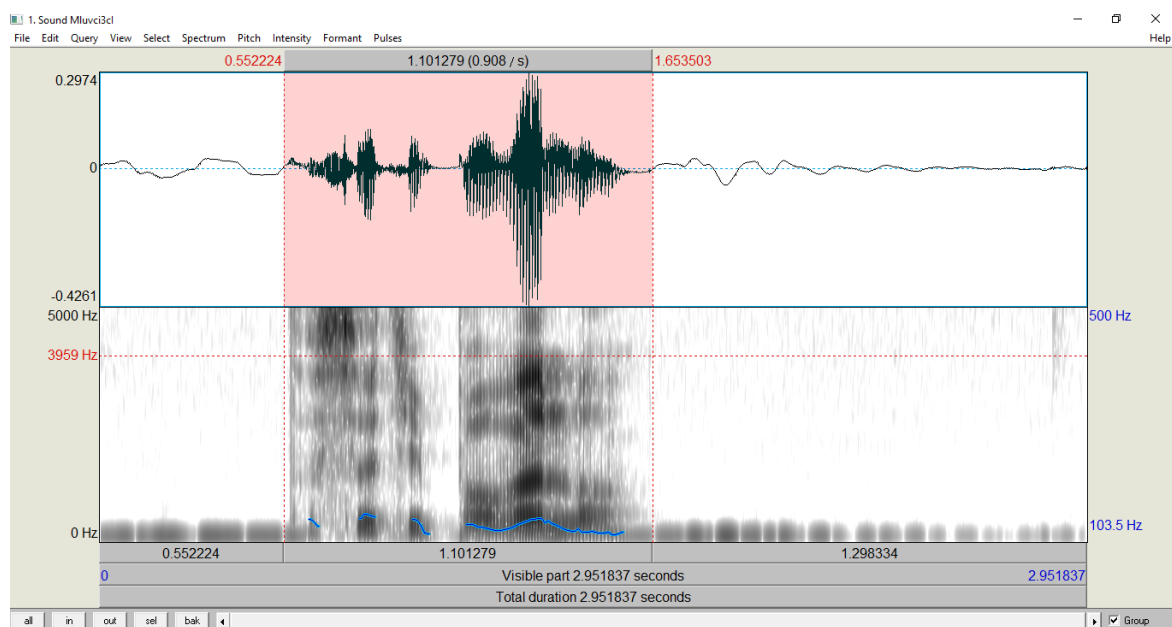

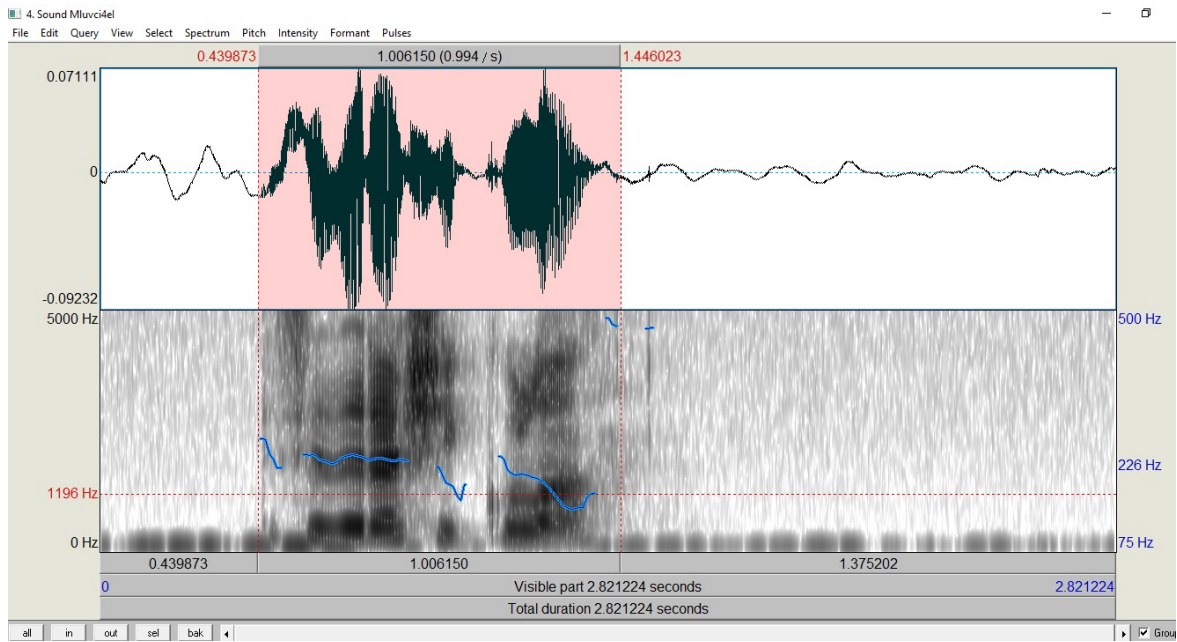
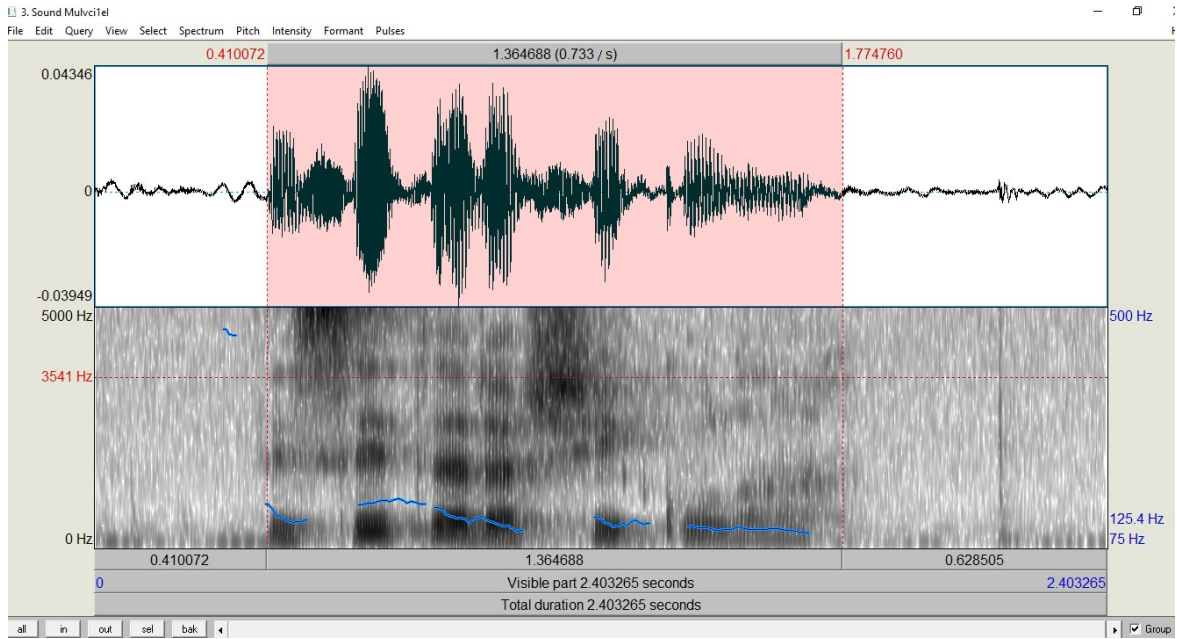

Neironická věta (věta č. 17):

Věty 27, 30 a 44 (v tomto pořadí):

Příloha 4 – QR kód odkazující na zvukové soubory analyzovaných vět

3

---

³ QR Code Generator: create your QR code for free. *QR Code Generator* [online]. Bielefeld: DENSO, 2021 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.qr-code-generator.com/>